

הפר"ח (תקפ"ו, ח') דוחה באופן מחודש את דברי הראשונים שהבינו בשיטת רש"י שכוונתו לנסדק כל האורך משני צדדים. הוא טוען שהדיבור "פסול — דהו"ל כשני שופרות" ברש"י אינו מוסב כלל על הרישא "שופר שנסדק ודיבוקו פסול" אלא על הסיפא "דיבוק שבדי שופרות פסול". הפר"ח מסביר שרש"י נקט לשון "כשני שופרות" מפני שהלשון "שני שופרות" משמעותה הפשוטה היא שני שופרות נפרדים, ובמדובקים לכלי אחד מעדיף רש"י לנקוט לשון "כשני שופרות" (ומ"מ כוונתו שגם הם בכלל הדרשה של שופר א' ולא ב' וג' שופרות). ולפי המוסבר בפסקה הקודמת י"ל עוד שכוונת רש"י למדבק חוליות שאין באחת מהן שיעור, שהן "כשני שופרות", כלומר: אע"פ שכל אחת מהן אינה שופר שיוצאים בו מ"מ ה"ו כשני שופרות, כי לכל חוליה שלימה בהיקפה יש שם שופר.⁹

פרק רביעי

נתן שופר בתוך שופר, הפכו, קדחו בזכרותו

יב. מחלוקת הראשונים בשומע קול חיצון בלבד. הציצה בין האויר לרפנות.

פסול ב' וג' שופרות עומד במרכז הדיון גם בנוגע להלכה אחרת מהלכות פסולי השופר, והיא "נתן שופר בתוך שופר". אלא ששם, היות שמדובר בשני שופרות הנתונים זה בתוך זה, מופיעה גם בעיה אחרת שלא עסקנו בה עד כה: בעית הציצה בין אויר התקיטה לרפנות.

לשון הברייתא הראשונה: "נתן שופר בתוך שופר אם קול פנימי שמע יצא ואם קול חיצון שמע לא יצא". כל הראשונים מסכימים ש"אם קול פנימי שמע" היינו שהאויר שיצר את הקול עבר רק דרך השופר הפנימי, כגון שהפנימי היה בולט מהחיצון בצד הפה ותקע רק בו. אך בנוגע ל"אם קול חיצון שמע" נחלקו הראשונים: הראב"ד¹ והרמב"ן² פירשו שבכל מקרה ששמע קול חיצון, בין ששמע קול חיצון לבדו ובין ששמעו עם הפנימי, לא יצא. ואילו הריטב"א כתב שהפסול הוא רק בשומע קול שניהם, כלומר שפירוש הברייתא הוא: אם גם קול חיצון שמע לא יצא, אבל השומע קול חיצון לבדו יצא. והנה הריטב"א כתב ששמיעת קול חיצון לבדו היא "כגון שהכניס שפתו בפני החיצון לבדו". ונראה ברור שכוונתו למקרה שיש קצת רווח בין השופרות לפחות בצד אחד, והתוקע מצמצם את שפתיו אל הרווח הזה ונופח את האויר בין הפנימי לחיצון, מצדו האחד של הפנימי ולא מסביב לכל היקפו, כך שהאויר עובר רק מחוץ לפנימי ולא בתוכו (כי בהמשך כותב הריטב"א ששמיעת קול שניהם היינו כשהשופר החיצון בולט לאחד הצדדים כך שהאויר עובר בפנימי ובהיצון בזה אחר זה, או שאינם בולטים זה מזה אלא שהוא נופח את האויר בשניהם. וא"כ ע"כ שמ"ש תחילה "שהכניס שפתו בפני החיצון לבדו" היינו שנפתח בין פנימי לחיצון, כנ"ל). ובפשטות נראה שזוהי גם כוונת הראב"ד והרמב"ן בדברים על קול חיצון לבדו שמע (אך ע' להלן פסקה כ"ד).

9 אבל המדבק הציצי דפנות פסול משום ביטול שם שופר בכ"ש מנסדק לארכו מצד אחד, ואין צורך להזכיר בו פסול ב' שופרות, כמ"ש התוס'.

(1) בדרשה עמ' מ'.

(2) בדרשה עמ' ל"ג.

והרא"ש כתב: "אם קול פנימי שמע יצא כגון שהיה פה של פנימי משוך קצת למעלה חוץ לפה החיצון ולא נכנס קולו בין שני השופרות אם קול החיצון שמע לא יצא פי' אף קול החיצון דא"א לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי אלא אף קול החיצון קאמר".³ ואפשר להבין שהרא"ש מודה לריטב"א שאם יצמצם אדם את שפתיו אל הרווח שבין הפנימי לחיצון באופן שהאוויר יעבר רק שם — ייצא י"ח, אלא שהרא"ש מסביר שהברייתא לא התייחסה כלל למקרה כזה, כי אין זה מצוי כלל שאפשר יהיה לתקוע כך, וכונת הברייתא למקרה הפשוט שתוקע כדרכו בשניהם ושומע גם קול חיצון, אך יתכן גם שהרא"ש סובר כראב"ד וכרמב"ן, שהשומע קול חיצון בלבד באופן הלא מצוי הנ"ל אף הוא לא יצא, אלא שהוא מסביר מדוע נקטה הברייתא ל' "אם קול חיצון שמע" למרות שכונתה לפחות גם למקרה ששמע קול שניהם, והיינו משום שמאליו מובן ש"אם קול חיצון שמע" פירושו: גם קול חיצון, כי זהו המקרה הפשוט של שמיעת קול חיצון, והמקרה של קול חיצון בלבד אינו מצוי כלל. ואולי יש להבין את כוונת הרא"ש באופן שלישי והיינו שלדעתו כמעט שאי אפשר כלל לתקוע באופן כזה שהאוויר יעבר רק בין הפנימי לחיצון, ואף אם נדמה לאדם שתקע כך לא יצא, כי יש לחשוש שבכל זאת נכנס אויר גם לפנימי והשתתף ביצירת הקול. וקצת משמע כן מלשון הטור שכתב: "אם שמע קול פנימי לבד כגון שהוא בולט... כשר... ואם אינו בולט אז א"א שלא ישמע אלא קול שניהם ולא יצא". ואולי י"ל עוד שכונת הרא"ש והטור לכך שגם אם יעבר האוויר רק בין הפנימי לחיצון מ"מ זהו קול שניהם, כי האוויר עובר מצדו הפנימי של החיצון ומצדו החיצון של הפנימי ונמצא ששני השופרות יוצרים את הקול. וע' להלן מה עונה הריטב"א על כך. ולשון התוס' בענינו: "אם קול חיצון שמע לא יצא — שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי והיינו ב' או ג' שופרות". ואפשר להבין בכונתם שבכל מקרה שהאוויר עובר ברווח שבין הפנימי לחיצון — בין אם הוא עובר גם בפנימי ובין אם לא — פסול משום ב' שופרות, כנ"ל.⁴ אך יתכן גם שהם מודים לריטב"א, וכונתם דוקא: שהקול יוצא גם באויר שבין חיצון לפנימי.

הר"ן סתם אף הוא: "אם קול פנימי לבדו שמע יצא ומיירי כגון שהוא עודף על החיצון שאין כאן אלא קול פנימי אבל אם קול חיצון נמי שמע לא יצא", ויש להסתפק כנ"ל מה דעתו במקרה ששמע רק קול חיצון.

באשר לטעם הפסול בשמע קול חיצון — הריטב"א, הרא"ש והר"ן, המתייחסים כאמור רק למקרה של שומע קול שניהם, כתבו שהוא משום שופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות [הזכרנו לעיל שהריטב"א נותן שתי דוגמאות לשמיעת קול שניהם: האחת היא כשהשופר החיצון בולט מהפנימי לאחד הצדדים, שאז עובר אויר התקיעה בפנימי ובחיצון בזה אחר זה כמו בהוסיף עליו כ"ש, והשניה היא כשאין שופר אחד בולט מהשני, והאוויר עובר בשניהם ביחד: בתוך הפנימי ובין הפנימי לחיצון. ויש להעיר שבדוגמה השניה הפסול מעיקר הדין הוא רק במקרה שמקצת האוויר שעבר בין הפנימי לחיצון אמנם השתתף ביצירת הקול, ר"ל: שאף בלי האוויר שעבר בפנימי היו שומעים משהו, אבל אם האוויר שעבר בין הפנימי לחיצון לא היה בכחו להשמיע שום קול אין הוא פסול כלל, שהרי האוויר היוצר את התקיעה לא עבר דרך שני שופרות, והקול הוא קול הפנימי בלבד. ומ"מ למעשה בכל מקרה שחלק מהאוויר עובר בין שניהם יש לחשוש שמא הוא משתתף ביצירת הקול

3 פשוט שכונת הרא"ש שאם החיצון משוך לצד אחד ה"ו ג"כ שומע קול שניהם, וכמ"ש בפירוש הריטב"א. ודברי הערוך לגר בזה (כ"ז: ד"ה אם קול חיצון) אינם מובנים לי, ע"ש.

4 וכך הבין השפת אמת (כ"ז: ד"ה בגמ' תניה) את התוס', ובדעת הרא"ש הוא מסתפק.

(ואף אם הקול דומה לקול הפנימי לבדו יש לחשוש שהאוויר שבין הפנימי לחיצון מייצר קול הדומה לקול הפנימי ונבלע בו, ואף זה קול ב' שופרות. ומשום כך לגבי "אם קול פנימי שמע" נוקטים הראשונים דוקא את המקרה שנפח רק בפנימי, כגון שהיה פיו בולט, ולא שנפח בשניהם ושמע קול כקול הפנימי).

אך הראב"ד כתב: "אם קול חיצון שמע לא יצא ואפילו קול שניהם שמע לא יצא מפני שאין בפנימי כדי תקיעה וכבר בטל חללו של חיצון כשהכניס הפנימי לתוכו". ונראה שפירוש המלים "שאינ בפנימי כדי תקיעה" וכו' הוא: שאין בפנימי כדי כל תקיעה זו, כלומר שלא קול הפנימי בלבד אנו שומעים, ויש לנו לפסול משום ב' שופרות, וא"ח שלפחות במקרה של שומע קול חיצון בלבד יש לנו להכשיר — גם זה לא יכשר. כי כבר בטל חללו של חיצון כשהכניס הפנימי לתוכו⁶. ולכאורה היה נראה להבין שבמנוח "ביטול החלל" מתכוון הראב"ד פשוט לחציצה שבין אוויר התקיעה לבין דופן השופר

(5) ואף אם קולות שני השופרות שונים כשהם כ"א בפני עצמו מ"מ יתכן שהרווח שבין הפנימי לחיצון מייצר קול חלוש הנבלע בקול הפנימי.

(6) לשון רש"י: "אם קול חיצון שמע לא יצא — דאיכא מחיצות הפנימי מפסקת התקיעה". ונראה ששיטתו כראב"ד וכוונתו להסביר מדוע א"א לנו להתחשב רק בשופר החיצון לפחות במקרה ששמע רק קול חיצון. וכ"כ השפת אמת (כ"ז: בגמ' הניח) שכוונת רש"י לתוקע בין הפנימי לחיצון (ובדוחק יש להבין שבשומע קול חיצון בלבד מכשיר רש"י כריטב"א, וכוונתו שבמקרה שהאוויר עובר בשניהם א"א להתחשב רק בחיצון — אף אם הקול הנשמע הוא כקולו או שהוא בולט — כי על כרחנו מחיצות הפנימי מפסיקות ואויר התקיעה עובר גם בתוכן).

והטורי אבן (כ"ז: ד"ה אם קול חיצון) כתב שרש"י פוסל רק בשומע קול חיצון בלבד, והוא חולק על הר"ן הפוסל בשומע קול שניהם, כי לדעת רש"י הפסול של ב' וג' שופרות אינו נהג במקרה שכל אחד מהשופרות אינו צריך לשני והקול יכול לצאת מאחד מהם לתוד (אלא רק במקרה שאין אף באחד מהם שיעור, או במדבק חוליות זל"ז אף שיש בכ"א שיעור שא"א לתקיעה לצאת אלא דרך שתיהן) [נסוף הדבור בט"א יש ט"ס, וכצ"ל שם: "וה"ה גבי שופר אם שמע ב' קולות ביחד מב' שופרות ל"ל בה והא דקול חיצון שמע לא יצא לאו משום ב' שופרות ואף קול פנימי שמע אלא אפילו בשמע קול חיצון לחדד נמי לא יצא מפני הפסק התקיעה וכפי רש"י, ומ"ש "אפילו בשמע קול חיצון לחדד" הכוונה שבאמת דוקא בזה לא יצא, ו"אפילו" מתייחס לסברה, כלומר: אע"פ שאין כאן קול ב' שופרות אפ"ה לא יצא. ע' בתחילת הדיבור שמוכח כן]. ולכאורה כוונת הט"א לשומע קול חיצון בלבד ע"י נפיחה בין פנימי לחיצון, כמ"ש הריטב"א, ובכל מקרה של נפיחה גם בפנימי יוצאים י"ח משום הפנימי (ואינו דומה לחוליות מדובקות כי כאן אפשר להוציא את הפנימי מתוך החיצון ולתקוע רק בו ואין זה נחשב שהתקיעה מוכרחה לצאת משניהם). ולא ברור האם כוונתו להכשיר גם במקרה שהקול הנשמע אינו כקול הפנימי לבדו (ובניקב וסתמו פסול מפני שהוא כדיבוק חוליות, שהתקיעה מוכרחה לצאת גם דרך הסתימה) או שבזה הוא מודה שפסול. וע' לעיל פסקה ח' הערה 2, ושם כוונת הט"א באמרד קול חיצון לחדד לשומע קול שהוא כקולו של החיצון בלבד — ומדובר בשופרות שקולותיהם שונים (ע' להלן פסקה כ"ד והערה 3 שם) — ובה א"א להתחשב רק בפנימי, אבל בשומע קול המעורב משניהם יוצא, כי הפנימי אינו צריך לחיצון, ואף שנשתנה קולו כשר [ואולי כוונתו ב"קול חיצון לחדד" לכך שהחיצון בולט מהפנימי, ופסול כמו בדיבוק חוליות, ואין אומרים שיכול להוציא כי מ"מ במצב הנוכחי א"א לתקוע אחרת, וקול שניהם היינו שפיותיהם שרים, ויצא מפני שיכול לצמצם שפתיו רק אל הפנימי].

ומ"מ דברי הט"א הם בניגוד לדברי כל הראשונים שכתבו שגם בשומע קול שניהם לא יצא, וכ"כ גם הראב"ד עצמו אשר לשון רש"י דומה ללשונו (והט"א לא ראה את דרשת הראב"ד), וטעמם הוא שהמשמעות העיקרית של הדרשה שופר א' ולא ב' וג' שופרות היא שהקול הנשמע יהיה קול שנוצר ע"י שופר אחד ולא ע"י ב' וג'. ולעיל פסקה ח' הערה 2 רצינו לומר שבזה יהיה פסול גם אם נסבר שהמדבק חוליה לשופר שיש בו שיעור לא פסלו אם לא נשתנה הקול, ע"ש. וע' בשפת אמת (כ"ז: בגמ' הניח) שדחה את דברי הט"א מטעם זה [מדברי השפ"א שם בסה"ד משמע כאילו הראשונים פוסלים בשומע קול שניהם רק

החיצון, דהיינו שגם אם גופת התוקע בין הפנימי לחיצון וגשמע רק קול חיצון מ"מ הפנימי מהווה חציצה בין האויר לדופן החיצון. ואמנם הריטב"א, החולק על הראב"ד והרמב"ן ומכשיר בשומע קול חיצון בלבד, כתב: "נתן שופר בתוך שופר וכו' פירשו בו אם קול פנימי לבדו שמע יצא... ואם קול חיצון לבד שמע כגון שהכניס שפתו בפי החיצון לבדו לא יצא לפי שהפנימי חוצץ ביניהם... ואינו נכון... ומשום חציצה אין כאן דמיון במינו אינו חוצץ". וכוונתו כמובן לגמ' בהמשך הסוגיה בענין קדחו בוכרותו: "מהו דתימא מין במינו חוצץ קמ"ל, בה מבואר שהזכרות אע"פ שהיא עצמה פסולה (כלומר שאם הוציאה וקדחה ותקע בה בפני עצמה לא יצא, ע' סוגית כל השופרות כשרים פסקה י"א) מ"מ אינה חוצצת בין אויר התקיעה לדפנות, משום שמינו של השופר היא ומין במינו אינו חוצץ. וצריך איפוא להבין מהי סברת הראב"ד.

ג. הפכו ותקע בו ודין ביטול החלל

והנה הארחות חיים והכלבו כתבו: "ואם קול חיצון שמע לא יצא ומפרש בירוש' מפני שבטל חללו של חיצון". וכ"כ המאירי. ולפנינו בירוש' (פ"ג ה"ז) הדברים בקשר לביטול החלל אינם מוסבים על נתן שופר בתוך שופר אלא רק על דין הפכו ותקע בו הנזכר שם בהמשך. וזו לשון הירוש' שם כפי שמביאה הרא"ש (ס"ד ד', וכע"ז בר"ן): "הפכו מהו ונשמעניה מן הדא גרדו בין מבחוץ בין מבפנים כשרי ולא אמרו אלא גרדו אבל הפכו פסול מה כיניהם זה ביטל חללו וזה לא ביטל חללו". והנה בבבלי אמרו בענין הפכו: "א"ר פפא לא תימא דהפכיה ככתונא אלא שהרחיב את הקצר וקצר את הרחב מ"ט כדרב מתנה דא"ר מתנה והעברת דרך העברתו בעינן". וכתב היום תרועה שלא דוקא הרחיב את הקצר וגם קיצר את הרחב פסול, אלא אף העושה אחד מהשנים, דהיינו שהרחיב את הקצר או קיצר את הרחב פסול, כי גם זו אינה דרך העברתו. וכ"כ בפירוש הריצ"ג (עמ' ל"ג-ל"ד) שהרחיב את הקצר או שקיצר את הרחב פסול, ומשמע מלשונו שגם כך בגמרא בפירוש (אך ע' ב"יצחק ירנן" אות צ"ה שר"ל שהריצ"ג מפרש כך את גירסתנו). והדברים מסתייעים היטב מהירוש', שהרי הירוש' תולה את פסול הפכו בביטול החלל, ובפשטות כוונת הירוש' לשני סוגי "הפכו" הנזכרים בבבלי, כלומר גם להרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ולא רק להפכיה ככתונא (ר' להלן ששניהם פסולים), וא"כ המושג "ביטול החלל"

כשהקול נוצר ע"י שני השופרות, אך מדברי הריטב"א נראה שבמקרה שהחיצון בולט פסול כמו במוסיף כ"ש, דהיינו אף אם אין החיצון תורם לקול כלום, משום מעבר אויר התקיעה דרך שני שופרות (לעיל פסקה א'). וכן מוכח מפסק הש"ע, ע' בזה להלן פסקה כ"ג הערה 4. ויתכן שהשפ"א אינו מתייחס למקרה זה מפני שהבין שהט"א מודה בו, כאפשרות שהועלתה לעיל בסוגרים המרובעים].

1) וכ"ה בבבלי ובתוספתא (ב', ג'). ולפנינו בירוש': "גרדו מבפנים פסול מבחוץ כשר", כלומר שגם גרידה מבפנים נחשבת לשינוי החלל, ר' לקמן בפנים ובהערה 6 (והדיוק "לא אמרו אלא גרדו" וכו' מוסב על גרדו מבחוץ). והר"ן כתב: "והכי איתא בירוש' גרדו והעמידו על גלדו כשר לא אמרו" וכו' ומשמע שזה כרא"ש שבכל ענין כשר. וע' פנ"מ וקה"ע שמגיהים בירוש' להתאימו לבבלי ולתוספתא.

2) היום תרועה מסביר שהגמ' גטסה 'הפכו' — דהיינו הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב — לרבנות, שאף שנראה כשופר רגיל שצדו האחד קצר והשני רחב בכל זאת פסול, וכ"ש כשרק הרחיב או רק קיצר — שאינו נראה כשופר רגיל כי אין לו קצר ורחב — שאין זו דרך העברתו. וע' לקמן הערה 9.

3) 'הפכו' פירושו לפי"ז: הפך את הקצר לרחב או את הרחב לקצר.

אין פירושו דוקא שהחלל המקורי בטל לגמרי בפעולת ההיפוך, כמו בהפכיה ככתונא, אלא פירושו שינוי החלל המקורי, וא"כ גם הרחיב את הקצר גרידא או קיצר את הרחב גרידא יש לו להיפסל, שהרי נשתנה החלל המקורי ואין זו דרך העברתו (והטעם שגרדו כשר יתבאר לקמן).⁴ ולפי"ז י"ל שחציצה של מין במינו שאיננו מגוף השופר — כמו שופר פנימי שהוכנס לתוך החיצון — אף היא פוסלת משום ביטול החלל, שהרי נצטמצם החלל שאויר התקיעה יכול לעבור בו, ואין זו תקיעה דרך העברתו (כלומר: אע"פ שמין במינו נחשב לענין חציצה כנטול מ"מ כאן יש דין יותר חמור, שדרושה תקיעה דרך העברתו, ועם חציצה — אפילו היא ממינו — אין זו דרך העברתו הטבעית). ודוקא בקדחו בזכרותו הכשירו, מפני שקדחו בזכרותו נחשב לדרך העברתו, כי הזכרות נמצאת באופן טבעי בחלל השופר. וזהו פרוש הגמ' בענין קדחו בזכרותו: "מהו דחימא מין במינו הוציץ" — כלומר: הרי סברה היא שגם מין במינו פוסל כאן משום שבטל החלל ואין זו דרך העברתו — "קמ"ל" — שמ"מ זכרות אינה פוסלת כי היא נחשבת לדרך העברתו של השופר (וה"ז כמו גרדו מבפנים שכשר אע"פ שהחלל הטבעי גדל, והטעם הוא משום ששינוי עבי הדפן עצמה אינו נחשב לשינוי החלל, ואינו דומה לשינוי צורת החלל ע"י כיפוף הדופן כמו בהרחיב את הקצר, או להכנסת גוף זר שאינו מדרך גידול השופר המצמצם את החלל).⁵ ויש להסביר עוד שלדעת הראב"ד הזכרות יכולה להוות חלק מעבי הדופן ממש, כי 'שופר' האמור בתורה פירושו קרן שיש לה זכרות שעשה בה חלל: בין ע"י הוצאת הזכרות, בין ע"י קדיחה בזכרות, ובין ע"י קדיחת כל הזכרות עם חלק מהשופרת [גרדו מבפנים. ומ"מ אם הוציא את הזכרות וקדחה ותקע בה פסול, כי שופר הוא דוקא עם השפופרת החיצונית].⁶ וע"ע להלן בזה).

ואכן, הלבוש (תקפ"ו, ט"ו) כתב בפירוש בענין קדחו בזכרותו: "והזכרות אינו מפסיק שהוא עדיף ממנינו"⁷, ובאליה רבה (ס"ק כ"ה) הקשה עליו א"כ מניין לגמ' ללמוד מקדחו

(4) יש להבין שהכוונה לשינוי החלל ע"י פעולה המשנה את הכלי עצמו, שהרי כל הזזה של השופר משנה את חלל האויר שבו, ולכאורה מאי שנא הפכיה ככתונא מהזזה סתם, אלא שבהפכיה שינוי בכלי גורם לשינוי החלל, ובאופן כזה אף שאפשר להחזיר את החלל המקורי ע"י הזזת השופר לכיוון ההפוך והחזרתו למקומו הראשון — מ"מ פעולת ההיפוך היתה שינוי בכלי שגרם לשינוי החלל, ושוב אין זו דרך העברתו. ולהלן בפנים יתבאר שיש באמת דעה המכשירה בהפכיה ככתונא, ולפי האמור כאן יש להבין שטעמה הוא ששינוי חלל שאפשר להחזירו ע"י הזזת השופר אינו שינוי, והירוש' פוסל משום ביטול החלל רק בהרחיב את הקצר או קיצר את הרחב שבהם משתנה צורת החלל (המרחקים בין הדפנות במקומות השונים) באופן שא"א להחזיר לשופר ע"י הזזה בדיוק את אוירו הקודם. וע' לקמן הערה 10. וי"ל עוד שטעם הפסול — לשיטת רוב הראשונים — בהפכיה ככתונא אינו משום שינוי החלל, אלא שגם עצם הפיכת הפנימי לחיצון מבחינת הדופן פוסלת משום דרך העברתו, כי אין זה כדרך גידולו מחיים, ומ"מ הירוש' כולל את שניהם בלשון בטל חללו כי גם בהפכיה ככתונא יש ביטול החלל בשעת ההיפוך. ולמכשירים — שינוי כזה אינו שינוי פוסל (והרי יש שינויים שאינם פוסלים, כמו גרדו או ארוך וקיצרו).

(5) אמנם אלמלא דברי הריצ"ג אפשר היה לומר שגרדו מבפנים כשר משום שהגדלת החלל אינה פוסלת אלא רק צמצום החלל המקורי פוסל, וזהו ל' "ביפול החלל", דהיינו ביטול חלק ממנו, צמצומו (אף אם משלימים את החלק החסר ע"י הוספת חלק אחר כמו בהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב, כי מ"מ חלק מהחלל המקורי חסר), ובאמת קיצר את הרחב לחוד פסול רק הרחיב את הקצר לחוד כשר. ולפי"ז אין ראייה מגרדו מבפנים לקדחו בזכרותו.

(6) לגירסתנו בירוש' הזכרות לעיל הערה 1 קשה מדוע גרדו מבפנים פסול בעוד שבשופר קדחה מכשיר הירוש' בפירוש בסוף הלכה ו'. ואין לומר שלדעת הירוש' צריך שתהיה כל השפופרת קיימת שהרי גרדו מבחוץ כשר,

(7) אך ע' להלן פסקה כ"א הערה 8.

בזכרותו שמין במינו אינו חוצץ, אולי דוקא זכרות אינה חוצצת שעדיפה ממנו. אך לפמ"ש לעיל אין זו קושיה, כי אין הכי נמי שאין כוונת ה"קמ"ל לומר שכל מין במינו אינו חוצץ, אלא הפירוש הוא קמ"ל שהזכרות אינה ככל מין במינו. אמנם הא"ר מציין לעיין ברא"ש, ולשון הריצ"ג והרי"ף והרא"ש היא באמת: "קדחו בזכרותו (...). ותקע בו יצא דמין במינו אינו חוצץ", וכ"ה ל' הרמב"ם (שופר א', ה'): "קדחו בזכרותו כשר שמין במינו אינו חוצץ", ודוחק להבין שמין במינו כזה אינו חוצץ. ונראה שהריצ"ג והרי"ף והרמב"ם והרא"ש אכן סוברים שכל מין במינו אינו חוצץ בין אויר התקיעה לדפנות, וזוהי אמנם שיטת הריטב"א הג"ל שגם שופר אחר אינו חוצץ בין אויר לדפנות כי מין במינו הוא.

בהסבר שיטת הראשונים הללו אפשר ללכת בשתי דרכים שהן שלש:

א. יש לומר שהראשונים הג"ל מודים לראב"ד שצמצום החלל ע"י גוף זר פוסל משום שאין זו דרך העברתו, ומ"מ לדעתם מין במינו אינו פוסל כי הוא נחשב מצד הדין כפסול, ונמצא שאין כאן ביטול הלל. והראב"ד סובר שהדין של דרך העברתו דורש שהחלל יהיה כפי שהוא במציאות הטבעית, והדין של מין במינו אינו חוצץ האמור לגבי פסול הציעה רגיל אינו מועיל כאן, כנ"ל.

ב(1). הר"ן כתב על הרחוב את הקצר וקיצר את הרחב ש"בירוש' משמע אפילו לא הרחוב את הקצר וקיצר את הרחב אלא שתקע בצד הרחב לא יצא ותנא יהיב סימנא מן המצר קראתי י"ה, והריטב"א כתב במס' סוכה פרק לולב הגזול: "והיבש פי' פסולו לפי שאינו הדר כדאיתא בהדיא בגמ' בכמה דוכתי ומ"ש בירוש' משום לא המתים יהללו י"ה לשון צחות כדרך שאמרו גבי שופר שהפכו ותקע בו משום שנא' מן המצר קראתי י"ה והטעם מפרש בגמ' שהוא נפסל משום דבעינן דרך העברתו אלא דאורחא דתלמודא דבני מערבא הוא בהכי למיתן כעין סגיפי טעמים מן הכתוב לדינן (גשצ"ל: לדינן) של תורה". והנה לפנינו בירוש' לא נמצא כלל הסימן של מן המצר קראתי וכו', ומדברי הריטב"א והר"ן משמע שהירוש' אינו אומר בפירוש שגם אם לא שינה אדם כלום בשופר ורק תקע בצד הרחב לא יצא, אלא שהירוש' נותן טעם לדין של הפכו שפסול משום מן המצר קראתי וכו', והר"ן מוסיף שלפי טעם זה משמע שגם אם תקע אדם בשופר רגיל בצד הרחב לא יצא (ולהלן נראה שמדברי הריטב"א בסוגייתנו משמע שגם הוא מודה לר"ן בדיוק זה, שהתקע בשופר רגיל בצד הרחב לא יצא). אך הרא"ש כתב: "ירושלמי ותוקע מן הקצר שנא' מן המצר קראתי י"ה", ומשמע שזהו ציטוט, וכוונת הירוש' להוסיף שגם בשופר רגיל צריך לתקוע מן הקצר.

ומכל מקום לפי"ז יש לומר שמ"ש הריצ"ג שהרחיב את הקצר או קיצר את הרחב פסול — אין זה מפני ששינוי כלשהו בחלל המקורי של השופר פוסל, אלא הדין של דרך העברתו הוא שהתקיעה תהיה מהקצר אל הרחב, מעין הכתוב מן המצר קראתי י"ה ענני במרחביה, מן המצר אל המרחב, וזהו עיקר צורת השופר שהתורה מקפידה עליו (והכוונה היא

8 ע' בהקדמת הספר הערה 7. ויש להבין שלשיטת הראב"ד שהפכו פסול משום שינוי החלל יש בנוסף לפסול של שינוי החלל גם דין אחר, שהתקיעה צריכה להיות בצד הקצר, וי"ל שמקור הדין מסברה, שזוהי דרך תקיעה, או שגם זה משום דרך העברתו כמו לשיטת שאר הראשונים, ודרך העברתו פרושו לדעתו מהקצר אל הרחב ובלי שינוי בחלל. ואם הלבוש סובר כראב"ד שכל שינוי בחלל פוסל — כפי שאמנם נראה מדבריו הג"ל בפנים (אך ע' במקום המצוין בהערה קודמת) — אזי מדבריו בתקפ"ו, י"ב מוכת כן, שמדרך העברתו לומדים גם שהתקיעה צריכה להיות מן הקצר, ע"ש. וע"ע להלן פסקה כ"א.

מהקצר המקורי אל הרחב המקורי, כדרך העברתו מחיים, ומשום כך הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול אע"פ שתוקע מקצר אל רחב⁹ [ואם יתקע בו מהרחב ודאי שפסול בכ"ש מהרחיב את הקצר לחוד, כי צריך גם שהתקיעה תהיה מקצר בפועל אל רחב בפועל, כדרך העברתו]. אבל קדחו בזכרותו או נתן שופר בתוך שופר שבהם לא בטלה הצורה של מן הקצר אל הרחב — אינם פסולים משום דרך העברתו אע"פ שגשתנה החלל המקורי, כמו שגרדו מבפנים אינו פסול. וזהו מה שאמרו בירוש' שהפסל בטל חללו וגרדו לא בטל חללו, כלומר בהפכו בטל עיקר צורת החלל, שצריך להיות מן הקצר המקורי אל הרחב המקורי, משא"כ בגרדו.

ובאשר להפכיה ככתונגא — הרא"ש כתב שיש מפרשים את הגמ' "לא תימא דהפכיה ככתונגא אלא" וכו' כך: לא תימא דהפכיה ככתונגא, כי זה באמת כשר, "דאע"פ שהפכו מ"מ הקצר עומד במקומו והרחב עומד במקומו ודרך העברתו הוא", אלא שהרחיב וכו'. ויש להבין שיטה זו עפ"י הג"ל, שהדין של דרך העברתו הוא רק שיתקע מהצד הקצר אל הצד הרחב וזה מתקיים גם בהפכיה ככתונגא¹⁰. אבל הרא"ש וכן הר"ן והריטב"א דוחים שיטה זו, ומפרשים לא תימא דהפכיה ככתונגא שדוקא הוא פסול, אלא אפילו הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ג"כ פסול. וכך סובר בפירוש גם הריצ"ג. והרא"ש והר"ן והריטב"א מוכיחים שיטה זו מהירוש' שמגמק את פסול הפכו בביטול החלל. ונראה שהם הבינו שהירוש' מתכוון שם ב'הפכו' להפכיה ככתונגא, שלגביו מתאימה הלשון "ביטל חללו", דהיינו שפעולת ההיפוך מבטלת את כל החלל המקורי ומסיטה את השופר כולו למקום אחר, ולא נראה להם שהכוונה להרחיב את הקצר וקיצר את הרחב, כי על זה מתאים לומר "שינה צורתו" וכו' ולא "ביטל חללו" (או שאם כוונת הירוש' גם למקרה של הרחיב את הקצר וכו' מ"מ כוונתו לפחות גם למקרה של הפכיה ככתונגא, ובגללו נקט לשון "ביטל חללו"). ומדברי הריטב"א המצוטטים להלן משמע שבגירסתו בירוש' יש התייחסות נפרדת למקרה של הרחיב את הקצר וכו', כך משמע בפירוש שביטל חללו מתייחס רק להפכיה ככתונגא. אך לפנינו בירוש' ליתא). ולענין הסברה נראה שלשיטת הריצ"ג והרא"ש והר"ן והריטב"א לא רק הפיכת הצר לרחב אלא גם הפיכת הפנימי לחיצון וביטול כל החלל נחשבת לשינוי יסודי של צורת השופר עד שאינו עוד דרך העברתו. וזה עוד יותר פשוט לגמרא (לפחות לבבלי¹¹) מאשר הפיכת צר לרחב.

ב(2). אפשרות אחרת להבנת שיטת הראשונים הסוברים שכל מין במינו אינו חוצץ בין האויר לדפנות (מלבד הריצ"ג) היא לומר שלדעתם "דרך העברתו בעינו" בא למעט

(9) לפי דרך זו מובנים היטב דברי היום תרועה הג"ל הערה 2 שהגמ' נוקטת הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב לרבותא, שאע"פ שתוקע מקצר אל רחב פסול מפני שמ"מ אינו מהקצר המקורי אל הרחב המקורי.

(10) לעומת זאת הסבר שיטת המכשירים לפי ההנחה שכל שינוי בחלל פוסל — הנתון לעיל הערה 4 — דחוק קצת, כי יוצא שהם מכשירים רק בהפכיה ככתונגא באופן שיש לו עכשיו בדיוק אותה צורה, כלומר: אותם מרחקים בין הדפנות בכל מקום כמו בתחילה, וקשה קצת להניח שאפשר לשמור על כך בדיוק.

(11) לעומת זאת אם סוברים הרא"ש וסיעתו כדרך א', שכל שינוי בחלל פוסל, א"כ מה ההוכחה מלשון הירוש' נגד המכשירים, והרי יש להבין שביטול החלל היינו שינוי החלל והפכיה ככתונגא אינו נחשב לביטול החלל, כנ"ל הערה 4. ור' בסמוך שלפי גירסת הריטב"א מוכח בירוש' שביטל חללו מתייחס להפכיה ככתונגא. אך הרא"ש והר"ן לא הזכירוה, ומשמע שהוכחתם היא מעצם הלשון ביטל חללו.

(12) כי לפי האמור לעיל הירוש' מתייחס אולי רק להפכיה ככתונגא, ואם כן — הרי זה כדי להוציא מסברת הי"מ שהביא הרא"ש שהוא כשר.

רק תקיעה בכיוון ההפוך מהכיוון הטבעי. ובאמת המקרים של שינוי גרידא של הדלל המקורי שאין עמו היפוך כיוון התקיעה הטבעי — כגון הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד או קדחו בזכרותו או נתן שופר בתוך שופר — כל אלה אינם פסולים משום דרך העברתו. ורק הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב, או שתקע בשופר רגיל מהצד הרחב פסול, מפני שיש כאן היפוך כיוון התקיעה הטבעי שהוא מהצד הקצר המקורי אל הצד הרחב המקורי (ואם הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ותקע בצד הרחב שהוא הקצר המקורי — גראה שיהיה כשר, כמו בהרחיב את הקצר לחוד¹³). ובאשר להפכיה ככתונא — לדעת הי"מ שהביא הרא"ש באמת אין בזה משום היפוך כיוון התקיעה, כי גם אחרי ההיפוך תוקע מהצד הקצר המקורי אל הצד הרחב המקורי, ולדעת הריצ"ג והרא"ש ותר"ן והריטב"א יש להבין שגם זה נחשב להיפוך הכיוון, כי בפעולת ההפכיה מתהפך כיוון התקיעה במובן של רוחות השמים (דהיינו שאם היה השופר מונח כשצדו הצר למזרח, וכיוון התקיעה בו במצב זה הוא ממזרח למערב, הרי הפכיה ככתונא מעתיקה את פיו למערב, והתקיעה במצב זה — ר"ל: בלי הזנה נוספת — תהיה ממערב למזרח, וגם זה נחשב להיפוך הכיוון¹⁴. או שהפרכת פנימי להיצון נחשבת אף היא לשינוי יסודי בצורת השופר כך שאינו נחשב לדרך העברתו, אף אם אין כאן היפוך כיוון התקיעה). ול' הירוש' מוכיחה כשיטת הריצ"ג וסיעתו, כי הלשון "ביטל חללו" משמעה שהפכו ככתונא וביטל את כל חללו, ולא שהפך את כיוון התקיעה. והירוש' מחדש שגם הפכיה ככתונא פסול להוציא מסברת הי"מ, והבבלי מדגיש שגם הפרכת כיוון שאין עמה הפרכת פנימי להיצון וביטול כל החלל פסולה משום שינוי דרך העברתו.

ומדברי הריטב"א משמע קצת כאפשרות זו, שכל הפסול של דרך העברתו הוא משום היפוך הכיוון, שכן כתב: "הפכו לא יצא אמר ר"פ וכו' — פירוש לא תימא דהא בלחוד פסול אלא הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול (אולי צ"ל: [נמי] פסול). דרך העברתו — פ"י מראש הבהמה שראשו הקצר כנגד פי האדם וכ"ש הפכו כחלוק שאינו דרך העברתו וכן אמר בירוש' הפכו פסול לפי שבטל חללו ושם אמר שהרחיב את הקצר וקיצר הרחב פסול משום דבעינן דרך העברתו כדמפרש בגמ' דילן" (לפנינו בירוש' אין הדברים האחרונים, כנזכר לעיל). ומשמע שמפרש שדרך העברתו בעינן היינו שיתקע באותו כיוון שהיה יכול כאילו "לתקוע" בעוד השופר מחובר, דהיינו ע"י הצמדת פיו אל הצד הקצר ונפיתת בכיוון הצד הרחב. וזה ממעט תקיעה מהצד הרחב — בין במקרה שקיצרו והרחיב את הקצר ותוקע מהצד שהיה רחב ובין במקרה של שופר רגיל שתוקע מצדו הרחב — מפני שפי התוקע לא היה יכול להיות מונח עליו בהיותו מחובר, וכן הפכיה ככתונא, שגם בו לא היה יכול פי התוקע להיצמד אל השופר מאותו כיוון (מבחינת רוחות השמים) שהוא נצמד אליו אחר ההיפוך בלי הזנה נוספת. והריטב"א כותב שהוא פסול מכ"ש כיון שיש בו גם הפרכת הפנימי להיצון וביטול כל החלל, ויותר פשוט שאין זה דרך העברתו (וזהו מ"ש הבבלי לא תימא דהפכיה ככתונא אלא אפילו הרחיב את הקצר וכו'. והירוש' נוקט הפכיה ככתונא להוציא מהשיטה שכתב הרא"ש, כנ"ל). אבל הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד ותקע מהצד הקצר המקורי — וכמובן גם קדחו בזכרותו או נתן שופר בתוך שופר — אינו פסול (ומסתבר שה"ה גם להרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ותקע מהצד שהיה קצר, כנ"ל, והסימן של מן המצר וכו' הרי הריטב"א מסביר שהוא רק אסמכתא

(13) כי לא כ"כ מסתבר שתקיעה מרחב אל קצר אינה נחשבת לדרך תקיעה (ע' לעיל הערה 8) ומרחב אל רחב כן. ובקשר לסימן של מן המצר קראתי ר' לקמן בפנים.

(14) אע"פ שאפשר להזיזו חזרה לכיוון ההפוך, כמוסבר לעיל הערה 4.

לדרשה של דרך העברתו, והיינו שצריך לתקוע מהצד שהוא כנגד פי האדם בעודו מחובר, ואע"פ שעכשיו הוא רחב, וכמו שאנו אומרים בהרהיב את הקצר לחוד).
 אך אפשר גם להבין שכוונת הריטב"א להבנה ב(1) הנ"ל, שעיקר הענין הוא תקיעה מהקצר אל הרחב, וזהו מ"ש הריטב"א "כדרך העברתו... שראשו הקצר כנגד פי האדם", ר"ל: והתקיעה היא מן הקצר אל הרחב, ועל צורה זו מקפידה התורה, וגם אם הרחיב את הקצר לחוד (וכ"ש הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ותקע מהצד הרחב הנוכחי) או קיצר את הרחב לחוד — פסול.

כא. סיכום השיטות בדיון הפכו. הציצה בין פה לשופר והציצה בין אויר לדפנות.

הצענו איפוא שלש דרכים להבנת שיטת הראשונים המכשירים בכל מין במינו החוצץ בין האויר לדפנות: לפי דרך א' מודים הראשונים לראב"ד שכל שינוי בחלל פוסל משום דרך העברתו, אלא שמין במינו דין מיוחד יש לו. לפי דרך ב(1) רק שינוי צורה הגורם לכך שהתקיעה לא תהיה מן הקצר אל הרחב (המקוריים) פוסל, ולפי דרך ב(2) רק היפוך כיוון התקיעה פוסל.

ראינו שהריצ"ג יכול לסבור כדרך א' או כדרך ב(1), ואילו הריטב"א סובר כאחד משני גווניה של דרך ב'. וע' בפסקה הקודמת הערה 11 שגם מדברי הרא"ש והר"ן נראה שסוברים כדרך ב'. ומדבריהם של הרא"ש והר"ן והריטב"א בענין ציפהו זהב מבפנים יש ג"כ קצת ראיה ששיטתם היא כדרך ב', דהיינו שלא כל צמצום החלל פוסל, יטן הרא"ש (סי' ג') כתב שציפהו זהב מבפנים פסול "לפי שאין זה קול שופר", וכ"כ התוס' (כ"ז: ד"ה צפהו מבפנים), וכן הר"ן: "מבפנים פסול שהקול יוצא מן הזהב ולא מן השופר", ומשמע קצת שמשום צמצום החלל גרידא לא היינו פוסלים. וכן גם הריטב"א מנמק את פסול ציפוי זהב מבפנים בנימוק אחר ולא בצמצום החלל. על דבריו בענין זה ר' להלן בסוף הפסקה.

באשר לנפ"מ בין הדרכים הנ"ל — לעיל הזכרנו שהנפ"מ בין שני הגוונים של דרך ב' היא שלפי דרך ב(2) הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד — וכן הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב ותקע מהצד שהיה קצר — כשר, מפני שלא נשתנה כיוון התקיעה, ולפי דרך ב(1) פסול מפני שאין כאן תקיעה מן הקצר אל הרחב. ודרך א' מחמירה עוד יותר ופוסלת גם בנתן שופר בתוך שופר משום ביטול החלל, כי כל שינוי בחלל השופר פוסל.

(1) כלומר: במקום הציפוי הקול יוצא מן הזהב ולא מן השופר, כך שגם אם הציפוי הוא רק בתלך מהשופר יש כאן בסך הכל תקיעה בשופר וד"א. ונראה שהתוס' והרא"ש והר"ן מתכוונים לדבר אחד, ומ"ש התוס' והרא"ש שאין זה קול שופר כוונתם שהקול יוצא מזהב, כלומר עובר דרך זהב, אך אין כוונתם שרק במקרה שהציפוי משנה את הקול פסול. והיום תרועה (כ"ז: ד"ה גמרא ת"ר) התקשה באמת בלשון התוס'. אך ע' להלן בסוף הפסקה שלדעת הריטב"א ציפוי מבפנים המיד משנה את הקול, ודבריו קשים, כדלהלן, אך אולי גם התוס' והרא"ש סוברים כמותו.

(2) אך אין זו ראיה גמורה, כי יתכן שפסול גם משום ביטול החלל ונקטו את הפסול היותר פשוט של תקיעה בדבר אחר. ובאמת רש"י פירש בענין קול חיצון שמע ש"מחיצות הפנימי מפסקת התקיעה", ולעיל פסקה י"ט הערה 6 רצינו לומר שכוונתו לפסול של ביטול החלל, ואעפ"כ בענין ציפהו מבפנים כתב: "מבפנים פסול — שהתקיעה בזהב". אמנם לעיל שם הועלתה גם אפשרות שבאמרו "מחיצות הפנימי מפסקת" אין כוונת רש"י לפסול של ביטול החלל, ע"ש.

והנה הרמב"ן (כ"ו: ד"ה ואפשר) כתב על המשנה "שופר של ר"ה של יעל פשוט" וכו' שיעל וזכרים לאו דוקא, אלא ה"ה לשאר כפופים או לשאר פשוטים, והתנא נקט יעל וזכרים לדוגמא. והוסיף הרמב"ן: "ואפשר לומר דקתני יעל וזכרים לומר שאם עשה של זכרים פשוט ושל יעל כפוף פסול דלאו דרך העברתו הוא ולא מסתבר". ואם כוונת הרמב"ן לומר שלא מסתבר לפסול בהם, והמכופף שופר של יעל או פושט של איל ע"י חימום ה"ז כשר — אם כן מוכח שהרמב"ן אינו פוסל בשינוי כלשהו של חלל השופר אלא הוא סובר כאחד מגווניה של דרך ב' הנ"ל. ולפי"ז צ"ל שהרמב"ן הפוסל כראב"ד בשומע קול חיצון בלבד — דהיינו: בנופה בין פנימי לחיצון — לא משום ביטול החלל גנע בה, אלא משום שלדעתו גם זו נקראת תקיעה בשני שופרות, כמו שר"ל לעיל פסקה י"ט לגבי שיטת התוס' והרא"ש, או שהפסול לדעתו הוא משום הציצה, כדלהלן בהמשך הפסקה.⁵ אך יתכן שאין כוונת הרמב"ן לומר שהמכופף או הפושט לא פסול, אלא הוא אומר שלא מסתבר שלכך נתכוון התנא בנקטו יעל וזכרים, ומ"מ הדין דין אמת שהמכופף או הפושט ע"י חימום ה"ז פסול משום שאינו דרך העברתו. ולפי"ז יוכל הרמב"ן לסבור כראב"ד שפסול שמע קול חיצון הוא משום ביטול החלל, דהיינו משום שינוי החלל המקורי.

המכופף שופר פשוט או הפושט כפוף הוא איפוא נפ"מ נוספת בין דרך א' לב', שלדרך א' פסול משום שינוי החלל ולדרך ב' כשר מפני שאין כאן שינוי בכיוון התקיעה וגם תוקע מן הקצר אל הרחב (כמובן רק במקרה שהכיפוף או הפישוט לא הצרו את הרחב). ומדברי הערוך לבר (כ"ו: בתוס' ד"ה של יעל) מוכח שהוא סובר שלדעת התוס' כיפוף ע"י חימום אינו פוסל, וזה איפוא בהתאם למה שר"ל לעיל שהתוס' סוברים כדרך ב'.

והנה הפיכת שופר כפוף לפשוט יכולה להיעשות בעוד אופן, מלבד האופן של שינוי הצורה ע"י חימום והתכה, והיינו לחתוך את כל החלק שמן הכיפוף והלאה ולהשאיר רק את החלק הצר הפשוט שעד מקום הכיפוף (ברוב השופרות יש בחלק זה שיעור שופר). והנה בערוך השלחן (תקפ"ו, כ"ו) כתב שנראה לו לפסול בזה, כי נראה שמה שאמרו ארוך וקצרו כשר היינו כשנשתייר חלק מהקצר וחלק מהרחב, אבל בחותך את כל החלק הרחב ומשאיר רק את הצר פסול, מפני שזהו שינוי עיקר צורת השופר — שיש בו צר ורחב — ואין זו דרך העברתו. ובסוגית כל השופרות כשרים פסקה י' הערה 4 ראינו שבפשטות יש ללמוד מדברי הב"י שגם הוא סובר כך, ולכאורה נראה שדברים אלה הם כדרך ב' (1) הנ"ל, שצריך תקיעה מן הקצר אל הרחב (ואע"פ שגם בחלק שעד הכיפוף יש התרחבות מסוימת ממקום הנחת הפה כלפי מקום הכיפוף — מ"מ אין זו התרחבות ניכרת, ואינה נחשבת ל"מן המצר אל המרחב"), אבל לדרך א' יש להכשיר בזה, שהרי אין כאן שינוי בחלל, וה"ז ככל ארוך וקיצרו. ובזה תהיה איפוא דרך ב' (1) חמורה מדרך א' (ולדרך ב' (2) ודאי שכשר, כמו בקיצר את הרחב לחוד). אך ע' לעיל

(3) וכך אולי יש ללמוד גם מלשון הרמב"ן בדרשה (עמ' כ"ד): "שאינו הזכרות חוצץ בו משום שהוא מין במינו", שמשמעה בפשטות שכל מין במינו אינו חוצץ. אך יש לדחות שהכוונה דוקא לזכרות, ו"שהוא מין במינו" היינו שהוא ממש כשופר. ע' שימוש-לשון דומה אצל הריטב"א לעיל סוף פסקה ט', ואינו דומה ללשון הרי"ף והרא"ש הנ"ל "דמין במינו אינו חוצץ" שמשמעה יותר שכל מב"מ אינו חוצץ.

(4) אלא שלפי מה שר"ל שם הרא"ש טוען שמשום כך גם מקרה כזה נקרא שומע קול שניהם, ואילו הרמב"ן קורא למקרה זה שומע קול חיצון לבדו מפני שהאוויר אינו עובר בתוך הפנימי (ומ"מ פסולו הוא באמת משום שני שופרות).

(5) התשב"ץ (ח"ג, סי' ש"ו) אמנם נוקט לשון חציצה בהסבירו את שיטת הרמב"ן בענין זה, אך ע' להלן פסקה כ"ד.

פסקה כ' הערה 8 שגם לשיטת הראב"ד ולדרך א' י"ל שתקיעה מהצד הרחב פסולה משום דרך העברתו, שבכלל דרשה זו גם שצריך לתקוע מהצד הקצר ולא רק ששינוי החלל פוסל, וא"כ י"ל לפי"ז שגם בחותך את כל הרחב פסול מטעם זה.

השי"ע (תקפ"ו, י"ב) פסק: "הפכו ותקע בו לא יצא בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב". והרמ"א הוסיף: "וה"ה אם תקע במקום הרחב פסול". והמ"ב (ס"ק ס"א) כתב על הרחיב את הקצר וכי' שהטעם הוא משום דרך העברתו, שצריך "שיהא כדרך גדילתו שהצד הקצר מול פה הארם", ומציין לריטב"א. וכן הוא בחיי אדם (ק"מ, ה'). גראה איפוא שלדעתם לא כל שינוי בחלל השופר פוסל, כלומר שאין הם סוברים כדרך א' הנ"ל אלא כדרך ב', וכמו שלמדנו מדברי הריטב"א לעיל. והנה לעיל הסתפקנו האם שיטת הריטב"א היא כדרך ב(1), שדרושה תקיעה מן הקצר אל הרחב, והרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד אף הוא פסול, או ששיטתו היא כדרך ב(2) שהעיקר הוא שכיוון התקיעה ישאר כשהיה, והרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד כשר. ומסתימת המ"ב משמע שאין הוא פוסל בהרחיב לחוד או בקיצר לחוד, והיינו כדרך ב(2) וכמו שגטינו להבין מתחילה בדעת הריטב"א. ובס"ק ה' מדבר המ"ב על שופר של איל פשוט ושל יעל כפוף, ויש להבין שהוא מכשיר בהם לשיטתו בין שגעשו ע"י חימום ובין שחתך שופר של איל עד הכיפוף, שהרי בשניהם אין שינוי בכיוון התקיעה.

אבל הפמ"ג (על הט"ו ס"ק ט"ז) כתב בשם היום תרועה שגם הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד פסול. וכ"פ ערוך השלחן (תקפ"ו, כ"ו בסופו). והפרי"ח ושי"ע הרב (תקפ"ו, י"ב) והמט"ה אפרים (תקפ"ו, כ') פסקו שאם הרחיב את הקצר וקיצר את הרחב לא יצא אפילו תקע בו בצד הרחב הנוכחי, ולעיל הוסבר שזוהי ג"כ נפ"מ בין דרך ב(1) לדרך ב(2).⁶ ולפי"ז אם כל האחרונים האלה סוברים אף הם כריטב"א — הרי ששיטתם היא כדרך ב(1), שהדין של דרך העברתו הוא שהתקיעה תהיה מקצר אל רחב (ומהקצר אל הרחב המקוריים). והנה לפי האמור לעיל יוצא שלשיטה זו החותך את כל הצד הרחב עד הכיפוף פסול ואילו המכופף או הפושט ע"י חימום (מבלי להצר את הרחב) כשר. וערוך השלחן אמנם פוסל בחותך את כל הרחב, כנ"ל. והפמ"ג (על המ"א ס"ק א') מזכיר מקרה של כפוף שעשאו פשוט, וי"ל שכוונתו ע"י חימום (או שלדעתו גם בחיתוך עד הכיפוף לא בטל מן המצר אל המרחב, כי יש התרחבות מסוימת גם בחלק שעד הכיפוף, כנ"ל).

6 אמנם מלשון המ"ב (ס"ק ס"ב) שכתב על מ"ש הרמ"א שאם תקע במקום הרחב פסול: "פי' אפילו בשופר העשוי כהוגן" — נראה לכאורה שגם הוא פוסל בזה, אך לפי מ"ש שלשיטתו הרחיב את הקצר לחוד כשר אין זה מסתבר כ"כ, ע' בפסקה הקודמת הערה 13, ויש לפרש את לשונו כך: פי' לא רק אם תקע בצד הרחב אחרי שהפכו ועשאו צר כבמקרה של המחבר לא יצא — אלא אפילו תקע בצד הרחב בשופר שלא נגע בו ג"כ לא יצא.

ויש להעיר שאף שהרמ"א מוסיף כאן את מה שכותב השי"ע בפירושו להלן תק"צ, ט' — והתקשה בזה הא"ר תקפ"ו ס"ק כ"ג — מ"מ אין נראה שכוונת הרמ"א להדגיש כאן שגם בהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב פסול בתוקע מן הרחב הנוכחי, אע"פ שהוא הקצר המקורי, כי מלשון הרמ"א "וה"ה אם תקע במקום הרחב פסול" (ולא: "ואף אם תקע במקום הרחב פסול") — לא משמע שלכך נתכוון. ומ"מ יתכן שהרמ"א מודה לפר"ח וסיעתו בדין, אלא שרצה להוסיף שגם בשופר רגיל שלא שינהו אם תקע מהרחב פסול מאותו טעם של הפכו (ע' לעיל פסקה כ' הערה 8 שגם לשיטת הראב"ד י"ל שהפסול בתוקע מהרחב הוא משום דרך העברתו).

אך בש"ט הרב (תקפ"ו, י"ד) כתב: "גררו בין מבפנים בין מבחוץ... כשר ואע"פ שאינו כדרך שהאיל מעבירו בראשו ממש מ"מ כיון שהוא כדרך צמיחתו בראש האיל נקרא כדרך העברתו ולא מיעטו אלא אם הפכו ישיגה אותו מדרך צמיחתו בראש האיל". ומשמע קצת מלשונו שגם במכופף פשוט או פשוט כפוף ע"י חימום יפסל, שהרי אין הוא מנמק את הכשר גרדו בכך שיש כאן תקיעה מן הקצר אל הרחב, משא"כ בהפכו, אלא הוא מסביר שבגרדו החלק שנשאר לא נשתנה מדרך צמיחתו בראש האיל, ובמכופף או בפשוט הרי נשתנה מדרך צמיחתו, וא"כ יש לפסול. וזהו אולי דרך הדשה בהבנת פסול דרך העברתו, שכל שינוי בצורת השופר הנעשה ע"י כיפוף הדפנות פוסל, אך בניגוד לדרך א' הנ"ל מיעוט ההלל ע"י הכנסת גוף זר לא תפסל משום דרך העברתו, כי הדפנות לא נשתנו מדרך צמיחתו. ומדברי הלבוש רצינו ללמוד לעיל שהוא סובר כראב"ד, שכל שינוי בחלל בין ע"י כיפוף הדפנות ובין ע"י הכנסת גוף זר פוסל משום דרך העברתו.⁵ ואולי זוהי גם כוונתם של שאר האחרונים הנ"ל חוץ מהמ"ב (או שסוברים כדרך א' הנ"ל שרק מין במינו יוצא מכלל זה), והפמ"ג מתכוון לכפוף שעשאו פשוט ע"י חיתוך, ועה"ש מוסיף שגם זה אינו דרך העברתו.

[נמצא שיש ארבע שיטות אפשריות להלכה בדיני הפכו שאינם נזכרים בש"ע:

- (א) הרחיב את הקצר לחוד או קיצר את הרחב לחוד, או שעשה את שניהם אך תקע מהצד הרחב הגוכתי, וכן המכופף את הפשוט או הפושט את הכפוף בין ע"י חימום ובין ע"י חיתוך — ככולם יצא (זוהי כנראה שיטת המ"ב,⁶ וכדרך ב(2) הנ"ל).
- (ב) בכל המקרים האלה לא יצא (אם סוברים בלבוש, דהיינו כראב"ד, או כדרך א' הנ"ל, או כדרך החדשה הנ"ל, בצירוף סברת עה"ש שגם בחיתוך אין זו דרך העברתו. וזהו אולי שיטת עה"ש עצמו וכן שאר האחרונים חוץ מהמ"ב והפמ"ג).
- (ג) בכל המקרים הנ"ל מלבד פשוט ע"י חיתוך — לא יצא (כנ"ל בלי סברת עה"ש. אולי שיטת שאר האחרונים חוץ מהמ"ב ועה"ש).

7) ובתוקע בשופר רגיל מהצד הרחב פסול מסברה או שגם זה נלמד מדרך העברתו כנ"ל פסקה ב' הערה 8. ויתכן שגם בחותך את כל הצד הרחב עד הכיפוף פסול, כנ"ל בפנים לדרך א'.
8) אך יש לדחות שהלבוש כתב שקדחו בזכרותו עדיף ממין במינו כדי להסביר מדוע אין הזכרות פוסלת משום שני שופרות, וכדלהלן עמ' 104, או שלדעתו חציצה בין אויר התקיעה לדפנות פוסלת אפי' היא מין במינו, כדלהלן בהמשך הפסקה. ולפי"ז יוכן בפשטות מה שכתב הלבוש בסעיף י"ב שדרך העברתו היינו שצריך לתקוע במקום הקצר כמו שנברא וההסבר הוא כאחד מגווני דרך ב' (אך ע' לעיל פסקה ב' הערה 8 שהדברים הוסברו גם לשיטת הראב"ד, ומוטב על תוקע בשופר רגיל מן הרחב, אבל בהפכו פסול משום שינוי החלל.

גם ערוך השלחן (תקפ"ו, כ"ז) כתב על קדחו בזכרותו שכשר "וגם לכתחילה מותר לעשות כן דמין במינו אינו הוצץ כיון דדרך בריאתו בכך". ואולי כוונתו כראב"ד, אך יש לדחות כנ"ל (ובאמת קצת משמע מלשונו בסעיף ל"א שמין במינו בין האויר לדפנות פוסל משום תציצה, ע"ש). ועוד יש לדחות שבא לנמק מדוע אף לכתחילה מותר לעשות כן, שלא הטריחוהו להוציאה כי דרך ברייתו היא. ואם דעתו כראב"ד י"ל כנ"ל הערה 7 שמ"מ לומדים מדרך העברתו שצריך גם תקיעה מקצר אל רחב ומשום כך חתך את כל הרחב פסול. ובסעיף כ"ו כתב שהפכיה ככתובא פסול מפני שעשה את הפנימי חיצוני והפנימי צריך לראות את החלל. ויש להבין זאת — בין אם שיטתו כראב"ד ובין אם כדרך ב(1) — עפ"י האפשרות שהועלתה לעיל פסקה כ' סוף הערה 4 ובהמשך הפסקה בפנים שלכל האפשרויות הטעם בהפכיה ככתובא הוא משום שעצם הפיכת הפנימי לחיצוני נחשבת לשינוי יסודי בצורת השופר ואינו דרך העברתו. וכך משמע גם במ"ב ס"ק ס' וס"א.

(9) ע' לעיל הערה 6.

(ד) בכל המקרים הנ"ל, כולל פישוט ע"י חיתוך, אך מלבד פישוט וכיפוף ע"י חימום — לא יצא (אולי זוהי שיטת עה"ש והפמ"ג, אך אינה שיטת הלבוש וש"ע הרב והמ"ב).

ראינו שהראשונים נחלקו האם מין במינו הוצץ בין אויר התקיעה לדפנות או לא. והנה לעיל פסקאות ט' וי"א התבאר שלדעת הריטב"א, ואולי גם לדעת הרא"ש, הציצה בין פי התוקע לשופר פוסלת אפילו היא מין במינו. ויש להבין שפסול הציצה בין אויר התקיעה לדפנות אינו ענין לפסול הציצה בין פי התוקע השופר: האחרון הוא דין בפעולת התקיעה הנעשית ע"י האדם, והוא קובע שהאדם צריך לעשות את הפעולה בגוף השופר בנגיעה בו כמוסבר לעיל פסקה ה', ואילו הציצה בין אויר התקיעה לדפנות אינה שייכת למעשה האדם, אלא היא דין אחר שטעמו הוא משום דרך העברתו או משום שהתקיעה אינה יוצאת משופר אלא מזהב (כמו בהוסיף עליו כ"ש בין במינו בין שלא במינו שפסול אפילו הוסיף בצד הרחב שאין שם הציצה, והיינו משום שהתקיעה יוצאת משופר וד"א). [אמנם לעיל פסקה י"א הועלתה אפשרות שהרא"ש לומד את פסול הציצה בין פה לשופר מזה שהגמ' פוסלת הציצה שאינו מינו בין האויר לדפנות, ולפי"ז נצטרך לומר שהדין הוא שכל מעשה התקיעה — גם זה שאינו נעשה ישירות ע"י האדם (דהיינו מעבר האויר בשופר) — ייעשה בלא הציצה בין הגוף הפועל לבין השופר. ומ"ש הרא"ש שציפהו מבפנים פסול מפני שקול זהב הוא ר"ל: כיון שהציצה פוסלת נמצא שהתקיעה היא בזהב].

הראב"ד סובר אף הוא שבין פי התוקע לשופר אפילו מין במינו הוצץ, כנ"ל סוף פסקה י"ג, אך גראה שגם לשיטתו אע"פ שפסולי הציצה בין אויר לדפנות ובין הפה לשופר שוים בחומרתם מ"מ אין הם פסול אחד, כי מהלשון "וכבר בטל חללו של חיצון" שנוקט הראב"ד נראה שלענין אויר התקיעה אין כאן לדעתו פסול הציצה, אלא פסול של מיעוט החלל שאינו קשור דוקא להציצה, כנ"ל. ונפ"מ למי שמכניס לתוך חלל השופר דרך הצד הרחב גוף כלשהו, כגון שבר שופר וכיו"ב ומחזיקו בידו בזמן התקיעה באופן שאינו נוגע בדפנות אלא אויר התקיעה עובר מכל סביבותיו, שמשום הציצה בין האויר לדפנות אין כאן אבל משום ביטול החלל יש כאן, ופסול משום שנתמעט החלל. ונראה שבזה מדויקת היטב לשון הראב"ד "וכבר בטל חללו של חיצון כשהכניס הפנימי לתוכו", כלומר: בעצם הכנסת הפנימי לתוך החיצון יש כבר פסול של מיעוט החלל, גם אם לא נתייחס להציצה בין האויר לדפנות.

[היו לנו איפוא שני טעמים לפסול של ציפהו זהב מבפנים¹⁰: לראב"ד עצם מיעוט החלל פוסל, ולשאר הראשונים הפסול הוא בכך שהתקיעה היא בזהב, שהרי אויר התקיעה עובר דרכו (ואין הוא בטל כי אינו מין במינו). וברור שלפי שני הטעמים לא רק ציפוי כל השופר מבפנים פוסל אלא אפילו ציפוי חוליה קטנה ברוחב כלשהו, שהרי גם בזה מתמעט החלל, וכמו כן מהווה החוליה הזו דבר אחר שאויר התקיעה עובר דרכו ופסול משום שופר וד"א. אך הריטב"א כתב: "ציפהו זהב מבפנים פסול — שהרי הזהב חוצץ בינתיים ואין הקול יוצא מן השופר לכדו בשום צד שלא יהא הזהב מתערב וחוצץ ואפילו בצפוי כלשהו נפסל דלא סגיאל שלא יחוצץ וישנה קולו דטעמא דרישא (ר"ל ציפהו זהב מבפנים) משום שינוי¹¹ קולו הוא ומאי דלא פריש לה כדפריש בסיפא (ר"ל בציפהו מבחוץ) משום דהכא לא שייך חילוק כי לעולם משתנה קולו ודאי". ולא ברור לשם מה

(10) הטור השמיט את דין ציפהו זהב מבפנים, וכבר תמה עליו הפרי"ח (תקפ"ו, י"ז).

(11) בדפוטים מופיעה לפני המלה 'שינוי' המלה 'שפיו', ואין לה מובן, ונראה שהיא ט"ס.

הוצרך הריטב"א לנימוק של שינוי הקול, שהרי בלא"ה יש לפסול מצד מעבר האויר דרך ד"א, וכמו בהוסיף עליו כ"ש שפסול אפילו לא נשתנה קולו כמ"ש הריטב"א בפירוש (בד"ה דרך) 12. ושמא כוונת הריטב"א לומר שגם במקרה שלא ציפהו מבפנים בחוליה שלימה פסול, מפני שבהכרח נשתנה קולו, אע"פ שאין זה נחשב למעבר האויר "דרך" ד"א (ע' סוגית ניקב וסתמו פסקה ה'). אך לכאורה אין נראה שמציפוי כ"ש בפחות מהיקף שלם בהכרח משתנה הקול. וצ"ע. נסיון אחר לשוב דעת הריטב"א ר' להלן פסקה כ"ב הערות 6 ו-8].

כב. עוד על המחלוקת בשומע קול חיצון לבדו. מה בין נתן שופר בתוך שופר לקדחו בזכרותו?

ראינו שהראב"ד והריטב"א נחלקו בשומע קול חיצון לבדו, והיינו שנפח בין הפנימי לחיצון, שלדעת הראב"ד לא יצא מפני שבטל חללו של חיצון, ולדעת הריטב"א יצא כי מין במינו אינו חוצץ, אך לכאורה גם בלי הטעם של חציצה וביטול החלל יש לנו לפסול בנופח בין פנימי לחיצון, מפני שיש כאן קול שני שופרות, שהרי מן הסתם משתנה קול החיצון מחמת הפנימי שחוסם את רוב נפחו. ואף את"ל שמדובר במקרה שלא נשתנה קול החיצון מחמת הפנימי, וזהו אם קול חיצון לבדו שמע, ר"ל: שלא נשתנה קולו — מ"מ יש לנו לפסול מחמת מעבר האויר דרך שני שופרות או שופר ד"א, כמו בהוסיף עליו כ"ש ולא נשתנה קולו (ע' לעיל פסקה א'), שהרי האויר עובר גם דרך צדו החיצון של הפנימי. ובאמת הריטב"א מתייחס בדבריו גם לשאלה זו, וז"ל הריטב"א: "פירשו בו... ואם קול חיצון לבדו שמע כגון שהכניס שפתו בפי החיצון לבדו לא יצא לפי שהפנימי חוצץ בינתים ומשנה בינתים ואינו נכון דעיכוב פנימי אינו כלום כיון שאין מתערב ממנו בקול כלום ולא פסלו בציפהו זהב מבחוץ אלא לפי שהקול בא ג"כ מחמת הציפוי וזה אינו משנה כלום אלא שגורע מקולו ומשום חציצה אין כאן דמיון במינו אינו חוצץ".

ולכאורה נראה שכך היא כוונת הריטב"א: מעבר האויר על גבו של השופר הפנימי אין בו כדי לפסול משום שופר אמר רחמנא ולא ב' שופרות או שופר וד"א, כי משמעות הפסול היא שהתקיעה צריכה להיות בשופר אחד ולא ביותר, אבל מעבר האויר על גבו של הפנימי אינו נחשב לתקיעה בו, כי המושג של תקיעה הוא נפיחה בחלל כלי, בצדו הקטור, שזהו מה שיוצר קול, משא"כ נפיחה על כלי שטוח או על גבו של כלי חלול שאינה משמעת קול. ואין זה דומה לציפהו זהב מבחוץ או לניקב וסתמו או למוסיף כ"ש, כי בכל אלה האויר עובר בתוך צדו הקטור של הדבר האחר, כדרך תקיעה, ואפשר לומר שהתקיעה יוצאת משופר ד"א, בין בהשפעה על הקול ובין במעבר האויר גרידא. אבל בנופח בין פנימי לחיצון אין התקיעה יוצאת משופר ד"א, כי האויר עובר מגבו, מצידו הקמור, של השופר הפנימי, ואין זו תקיעה בו, ולכן גם אם הוא מעכב את קול החיצון אין כאן אלא גריעה מקולו ולא תוספת קול דבר אחר, וכל הקולות כשרים בשופר; וכן

12) והא לא קשיא שבענין שומע קול חיצון בלבד כתב הריטב"א שמיין במינו הוא ואינו חוצץ, הא שאינו מינו חוצץ אע"פ שאינו משנה את הקול (שכן הריטב"א כותב שם בפירוש שגם אם משתנה הקול אין כאן בעיה של השפעה על הקול כדלהלן בראש הפסקה הבאה) — כי י"ל שבמקום שכולו נחצץ פסול משום שאין כאן תקיעה בשופר, וכוונת הריטב"א כאן לציפוי כ"ש, וכגון שהוא אחר שיעור שופר. אך כאמור קשה מדוע לא נפסל גם בזה אפילו לא נשתנה הקול כמו בהוסיף עליו כ"ש.

מעבר האויר דרך גב הפנימי אינו אלא חציצה בינו לבין דפנות החיצון ולא מעבר בדבר אחר, ומין במינו אינו חוצץ.¹ וי"ל שהראב"ד מודה בכל זה, ומשום כך כתב שהפסול בשומע קול חיצון הוא משום ביטול החלל, ולא משום ב' שופרות (וכוונתו בנתינת טעם זה לנמק מדוע אפילו שומע קול חיצון בלבד לא יצא, כנ"ל פסקה י"ט).

אך לפי האמור מתעורר כאן קושי אחר, כי אם אנו אומרים שמעבר האויר דרך גבו של הפנימי אינו יכול להיחשב כתקיעה בפנימי א"כ יוצא שהריטב"א הוצרך לנימוק של מין במינו אינו חוצץ רק בכדי להסביר מדוע התקיעה בחיצון כשרה ובפנימי פסולה משום חציצה; אך לעיל הרי ראינו שלדעת הריטב"א פסול של מיעוט חלל אין לנו, ואילו חציצה בין פה לשופר פוסלת אפילו מין במינו, וא"כ מהיכא תיתי פסול חציצה רגיל בין האויר לדפנות שמין במינו אינו חוצץ בו.² לפני שניגש לישוב קושי זה עלינו להציע קודם שאלה אחרת שיש לשאול בענינו לפי שיטת הריטב"א, ומתוך בירור תשובתה נבוא גם לישוב הקושי הנוכר.

ראינו שהריצ"ג, הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והריטב"א מבינים כי לשון הגמ' בענין קדחו בזכרותו "מהו דתימא מין במינו אינו חוצץ קמ"ל" משמעה שלפי האמת כל מין במינו אינו חוצץ בין האויר לדפנות. ויש לשאול, לפי שיטתם מה טעם פוסלים אנו במקרה של שומע קול שניהם, ומדוע לא נאמר גם בזה שמין במינו אינו חוצץ והריהו כנטול?³ ואין כאן תקיעה אלא בחיצון, בדיוק כמו שאנו אומרים בקדחו בזכרותו (לשיטת הראב"ד לפיה סתם מין במינו חוצץ ומבטל את החלל לא קשה כמובן כלום, כי א"א לצאת בחיצון לבדו שבטל חללו, וגם בפנימי א"א לצאת שהרי התקיעה אינה נגמרת בו כי גם החיצון הנמצא מעבר לפנימי משתתף בה). תשובה על שאלה זו אנו מוצאים בדברי

(1) בסוגית ניקב וסתמו פסקה ה' הערה 1 נראה שיש להסתפק לשיטת הריטב"א האם סתימה שאינה משפיעה על הקול פוסלת או לא, ע"ש. אם האמת היא שפוסלת הרי יש להבין שמעבר האויר דרך הסתימה נחשב למעבר דרך הצד הקעור, כי הסתימה מקבלת את צורת השופר, משא"כ במעבר על גב השופר הפנימי. ואם הריטב"א סובר שסתימה שאינה משפיעה על הקול אינה פוסלת צ"ל שרק מעבר האויר דרך חוליה שלימה נחשב למעבר "דרך" ד"א, ומ"מ כשיש השפעה על הקול לעולם פסול, כמוסבר בסוגיה שם בהמשך, ונצטרך לומר לפי"ז שבנוסף בין פנימי לחיצון — בו אין הפנימי מהווה חוליה שלימה שהאויר עובר בתוכה — ברור לריטב"א שהפנימי אינו תורם לקול כלום, כי אין כלי משמיע קול מגבנו, אלא זוהי רק גריעה מהקול שהיה החיצון משמיע אילו היה לו חלל שלם. וכך משמע בפשטות מל' הריטב"א, ור' להלן בפנים (אך לאפשרות הראשונה לפיה אין צורך בחוליה שלימה אלא רק בצד הקעור נוכל לומר שגם לו היה השופר הפנימי תורם ממש לקול אין בכך כלום, כי תרומתו לקול אינה דרך תקיעה, וה"ז כאדם התוקע בתוך הבית וכד' שיש לה אולי השפעה על הקול אך השפעה זו אינה פוסלת פדלהלן פסקה כ"ג).

(2) ואין נראה שהריטב"א מכריח מהגמ' שיש שני פסולים שונים של חציצה, דהיינו שמציפיהו במהגמ"פ מוכח שבין פה לשופר אפילו ציפוי שהוא לנאותו חוצץ, וא"כ היה למין במינו (ע' לעיל פסקה ה'), ומ"מהו דתימא מב"מ חוצץ קמ"ל" מוכח שבין אויר התקיעה לדפנות נוהג פסול חציצה רגיל, ועל כרחק שיש לגמ' שני לימודים שונים על פסולי חציצה אלה. — אין נראה לומר כן, כי מ"ש הגמ' "מהו דתימא מב"מ חוצץ קמ"ל" נצרך כדי לנמק מדוע אין זו תקיעה בשופר ודבר אחר, והיינו משום שמב"מ חשוב כנטול, אך פסול חציצה גרידא — במקום שא"א לומר שהיתה תקיעה בגוף החוצץ — אין לנו. ודוחק לומר שמהלשון "מ"ד מב"מ חוצץ" — ולא: "מ"ד חוקע בד"א הוא קמ"ל מב"מ אינו חוצץ" — למד הריטב"א שיש גם פסול חציצה רגיל בין האויר לדפנות.

(3) ע' לעיל פסקה ה'.

הארחות חיים והכלבו⁴: "נתן שופר בתוך שופר... לא יצא מפני ששופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות וזה תוקע בשנים שהרוח עובר בין שניהם בהכרח ואע"פ דאמרינן קדחו בזכרותו כשר לא דמי דהתם הזכרות מדובק בו ורוח לא יבא ביניהם אבל בשופר בתוך שופר א"א לעשות כך". ולכאורה נראה שכוונתם היא שבמקרה שהאוויר עובר בחלל השופר הפנימי וגם בחלל החיצון ונוגע בדפנות שניהם — אין אומרים מין במינו אינו חוצץ, כי זה גופו דין התורה של שופר אחד ולא שני שופרות, שאע"פ ששני השופרות מין במינו הם מ"מ התקיעה צריכה להיות דוקא בשופר אחד ולא בשנים; אבל במקום שאויר התקיעה אינו נוגע בדפנותיהם של שני השופרות — כגון שהם מדובקים היטב כמו בקדחו בזכרותו, או שפי הפנימי בולט ונופה רק בו — אין זו נחשבת לתקיעה בשני שופרות, אלא הרי זו תקיעה בפנימי בלבד במקרה שהוא כשר לתקוע בו (כגון נתן שופר בתוך שופר ופי הפנימי בולט⁵), או תקיעה בחיצון בלבד עם חציצה של הפנימי (במקרה של קדחו בזכרותו או ציפהו זהב מבפנים, וקדחו כשר כי מ"מ אינו חוצץ).

תדע שמעבר האויר דרך שני שופרות או שופר וד"א בלי נגיעה בדפנות שניהם אינה נחשבת לתקיעה בשני שופרות — שהרי ציפהו זהב מבחוץ ולא נשתנה קולו כשר אע"פ שהאוויר עובר לפנים משני הכלים, ואילו הוסיף עליו כ"ש בין במינו בין שלא במינו אע"פ שלא נשתנה קולו פסול (כנ"ל פסקה א'). והטעם הוא כמוכחן שכאן נגע האויר בדפנות שני שופרות, או שופר וד"א, וכאן לא נגע. ואע"פ שבציפהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו אנו פוסלים משום קול שופר וד"א — יש להבדיל בין שני סוגי הפסול של שופר וד"א, בהשפעה על הקול ובמעבר האויר: מעבר האויר קשור למקום, לשטח, ואם האויר עובר בתוך חללו של שופר אחד אין אנו צריכים להתחשב בציפוי שיש לו מבחוץ ויש לנו לומר שהתקיעה נעשתה רק בפנימי. אבל במקרה שהציפוי משפיע על הקול אין אנו יכולים להתעלם ממנו, שהרי הקול הנשמע קול שופר וד"א הוא, ועל כרחנו אנו מייחסים את התקיעה גם לציפוי שהאוויר עבר גם בתוכו (היינו ב"תוך תוכו". משא"כ בנופה בין פנימי לחיצון שהאוויר עובר מגבו של הפנימי ואין זו דרך השמעת קול, כנ"ל)⁶.

אך באמת קשה להבין לפי האמור מדוע אנו מכשירים בקדחו בזכרותו, כי מצד אחד אנו מייחסים את התקיעה לשופר החיצון, ומאידך הרי האויר עובר בנגיעה דרך הזכרות, וא"כ לכאורה הרי כאן תקיעה בשני שופרות (כלומר בשופר וד"א שהרי הזכרות כשלעצמה פסולה), ואע"פ שמין במינו הם מ"מ הרי אמרנו שהתורה פוסלת שני שופרות

(4) א"ח דין תקיעת שופר ה' (עמ' רט"ו), כלבו הל' ר"ה (כ"ו ע"ד).

(5) התוס' בסוטה (י"ח. סד"ה כתבה) מסבירים שבשומע קול פנימי בלבד אין כאן ב' שופרות ודהתם בשמיעה תליא מילתא והוא לא שמע אלא קול הפנימי". ונראה שרצונם לומר: התקיעה אינה מתייחסת לחיצון מפני שהאוויר היוצר את הקול הנשמע עובר רק בפנימי, משא"כ למשל במוסיף כ"ש שאף אם הקול נשאר כשהיה פסול (כ"מ מהתוס' בר"ה כ"ו: ד"ה ציפהו, וכ"כ עוד ראשונים, כנ"ל פסקה א'), מפני שהאוויר היוצר את הקול עובר בשניהם.

(6) לעיל סוף פסקה כ' התקשינו בדברי הריטב"א שנראה מהם כי ציפוי זהב מבפנים בטבעת צרה לא היה פוסל אלמלא היה משנה את הקול, ע"ש. ולפי האמור כאן נוכל אולי להבין כך: במקרה של תקיעה בתוך שני גופים הצמודים זה לזה מבלי רווח אפשר לנו לייחס את התקיעה רק לפנימי או רק לחיצון כרצוננו. הריטב"א מתכוון לציפוי כ"ש אחר שיעור שופר, ובזה אלמלא ההשפעה על הקול היינו יכולים לראות את התקיעה כתקיעה בשופר החיצון עם חציצה, ולא כתקיעה בזהב (והחציצה אינה פוסלת שהרי כבר עבר האויר בשיעור כשר): ואינו דומה למוסיף כ"ש שם אין לתוספת רקע מאחוריה ועל כרחנו יש כאן תקיעה בשופר וד"א. וצ"ע.

כשהתקיעה היא בשניהם אע"פ שהם מין במינו. ואלמלא דברי הארחות חיים והכלבו אולי אפשר היה לתרץ שדרך גידולו שאני, ואין זה בכלל כוונת התורה בפסול שני שופרות כי כך הוא גידול השופר, אך הא"ת והכלבו אינם מתרצים כך, אלא הם מסבירים שהחילוק בין נתן שופר בתוך שופר לקדחו בזכרותו הוא שבקדחו הזכרות מדובקת ורוח לא יבוא ביניהם ובשופר בתוך שופר א"א לעשות כך. [ואולי יש לתרץ שהכלל מין במינו אינו חוצץ אינו נוהג בענין שני שופרות רק כאשר החוצץ הוא שופר בשר, שאז אין הוא בטל כיון שנעשה בו מעשה מצוה (אלמלא הפסול של ב' שופרות) ורחמנא אחשביה. משא"כ בקדחו בזכרותו כשלעצמה פסולה, ואין התקיעה בה חשובה, ולכן היא בטילה לפי הכלל שמין במינו אינו חוצץ. וצ"ע].

לפיכך נראה שאולי יש להבין את דברי הארחות חיים והכלבו באופן אחר: הכלל של מין במינו אינו חוצץ אמור לדעתם רק כשהגוף החוצץ צמוד לנחצץ בלי הפסק אויר ביניהם, שאז החוצץ שהוא ממין הנחצץ בטל, אבל כשיש רווח ביניהם גם מב"מ חוצץ. ובאמת כשאפשר לומר מב"מ אינו חוצץ — הרי זה מועיל גם לגבי פסול שני שופרות, כי החוצץ חשוב כמי שניטל ואיננו, והתורה אסרה שני שופרות רק כשא"א לומר מב"מ אינו חוצץ, כמו למשל במוסיף כ"ש שהאוויר עובר בשני השופרות בזה אתר זה. ולכן בקדחו בזכרותו שהחוצץ צמוד לנחצץ אומרים אנו שמב"מ אינו חוצץ והריהו נטול והתקיעה היא רק בחיצון, אבל בנתן שופר בתוך שופר שיש רווח ביניהם א"א לומר מב"מ אינו חוצץ, וכיון שאוויר התקיעה עובר דרך שניהם הרי כאן תקיעה בשני שופרות. ובמקום שהשופר והדבר האחר אינם מין במינו מתייחסת התקיעה רק לפנימי, שבו עובר האוויר בנגיעה, ולכן ציפהו זהב מבפנים פסול ומבחוץ כשר. ובנשתנה קולו גם ציפוי מבחוץ פוסל כי על כרחנו הקול קול שופר וד"א הוא, כנ"ל^ו.

לפי דרך זו נוכל ליישב גם את דברי הריטב"א בענין שומע קול חיצון בלבד. בניגוד לאמור לעיל י"ל עתה שאין כוונת הריטב"א לקבוע שמעבר האוויר דרך גבו של הפנימי אינה יכולה כלל לפסול משום ב' שופרות כי אין זו דרך תקיעה. אדרבא, הריטב"א טורח להסביר שהשופר הפנימי אינו תורם כלום לקול הגשמע אלא רק גורע מקול החיצון, כי שופר אינו משמיע קול מגבו, אבל אילו היה הפנימי משתתף בקול באמת היינו פוסלים. ומה שאין אנו פוסלים משום מעבר האוויר גרידא — זה משום שמין במינו אינו חוצץ, ואף לענין ב' שופרות משתמשים בכלל הזה, כנ"ל (ועל אף שמב"מ אינו חוצץ הוצרך הריטב"א לומר שהפנימי אינו משתתף בקול, כדלקמן)^ז. ובזה מיושב הקושי שנתקשינו לעיל בדברי הריטב"א מהיכא תיתי שחציצה בין אויר התקיעה לדפנות פוסלת: החרוץ הוא שהה"א לפסול היא משום שאם מין במינו חוצץ הרי כאן תקיעה בשני שופרות. ויש להבין שמדובר במקרה שהשופר הפנימי צמוד אל החיצון במקום אחד כך שבאותו מקום

(7) ואע"פ שבקרו של פרה פוסלים חכמים משום ב' וג' שופרות אף שכך הוא גידולה — י"ל ששם הפסול הוא מדרכנו, מפני שנראה מבחוץ כב' וג' שופרות, וכך מדויקת ל' הגמ' "כיון דקאי גילדי מתחזי כב' וג' שופרות", משא"כ בקדחו בזכרותו שאינו ניכר מבחוץ.

(8) לפי האמור בהערה 6 שלדעת הריטב"א במקרה שהגופים צמודים זה לזה אפשר לייחס את התקיעה רק לפנימי או רק לחיצון כרצוננו — יש להבין שבנתן שופר בתוך שופר שיש ביניהם רווח והאוויר עובר ביניהם על כרחנו מתייחסת התקיעה לשניהם.

(9) ע' לעיל הערה 1. ואף אם בסתימה שאינה חוליה שלימה אין הריטב"א פוסל במעבר האוויר גרידא — מ"מ במקרה זה שהאוויר עובר גם דרך השופר הפנימי לכל אורך דרכו יש מקום כנ"ל לומר שהתקיעה נחשבת ליוצאת משופר וד"א. ולכך הוצרך הריטב"א לומר שמב"מ הוא ואינו חוצץ.

(אין הבדל אם הוא מהווה חלק קטן או גדול של דופן החיצון) אין שום רווח ביניהם, ולכל סביבות המקום הזה חודר אויר התקיעה ונוגע בדפנות החיצון כך שהחציצה היא של מין במינו גרידא בלי הפסק אויר (חלל הפנימי אינו מהווה רווח המונע ביטול, כי אינו גרוע משופר סתום ומלא לגמרי, וה"ו כגוף שיש בו נקוביות שלא מסתבר שהן מפריעות לכלל של מין במינו אינו חוצץ, מפני שהן סגורות ומוקפות מכל צדיהן. משא"כ בנופה בשניהם שם הפנימי מהווה חציצה בין אויר התקיעה לדפנות החיצון, ובין הפנימי החוצץ לחיצון הנחצץ יש רווח. וז"ב).

נפ"מ בין שני האפנים הנ"ל להבנת דברי הא"ח והכלבו תהיה במכניס שופר פסול לתוך שופר כשר ונופת רק בפנימי (כגון שפיו בולט) : לפי הדרך הראשונה יש להכשיר בזה, שהרי אויר התקיעה אינו נוגע בדפנות שני שופרות, וא"כ ה"ו תקיעה בחיצון עם חציצה של הפנימי, ומין במינו אינו חוצץ. לעומת זאת לפי הדרך האחרונה התקיעה פסולה, שהרי יש רווח בין שני השופרות שבגללו א"א לומר מין במינו אינו חוצץ.

אולם גם לפי הדרך האחרונה יש עדיין קושי מסוים בשיטת הריצ"ג והרי"ף וסיעתם לפיה מאמר הגמ' "מהו דתימא מין במינו חוצץ קמ"ל" פירושו שבאמת כל מין במינו אינו חוצץ בין אויר לדפנות (במקרה שהוא צמוד אליהם היטב) ואין זה דין מיוחד בזכרות. כי לכאורה נראה שבמקרה שהחציצה משפיעה על קול השופר יש לה לפסול אפילו היא ממינו, כי אי אפשר במקרה כזה להתעלם מקיום החציצה ולחשבה כמי שאינה. שהרי על כרחנו הקול הנשמע הוא גם קולה, וכמו שאנו אומרים לגבי ציפהו מבחוץ שאין אנו צריכים להתחשב בו אא"כ הוא משפיע על הקול, כנ"ל. ואמנם מדברי הריטב"א מוכח כן בפירושו, שהרי הוא טורח להסביר שבשומע קול חיצון בלבד אין הפנימי משחתף בקול אלא רק גורע, וזאת אע"פ שהוא מוסיף מיד שמשום חציצה אין כאן כי מין במינו אינו חוצץ. ועל כרחך הטעם כנ"ל, שאם יש השפעה על הקול לא מועילים הכללים של מב"מ אינו חוצץ, או מין בשאינו מינו חוצץ, שהם כללים הנוהגים רק לגבי חציצה מקומית ולא לגבי עירוב איכותי כהשפעה על הקול. אך לפי"ז יש להקשות מדוע לא נפסל גם בקדחו בזכרותו, שהרי יתכן שהזכרות משפיעה על הקול, כי מעולם לא שמענו את קול השופר הזה בלי הזכרות, ומספק היה לנו לפסול, כנ"ל פסקה ג' (ובפרט שהגמ' אינה מגבילה איזה עובי מותר להשאיר מהזכרות, ומשמע שאפילו קדח בה מעט ורובה נשאר כשר, ובזה יש לכאורה סיכוי גדול שהזכרות משפיעה על הקול). ולשיטת הראב"ד שהזכרות דין מיוחד יש לה ועדיפה ממין במינו, שאע"פ שכל מין במינו מבטל את החלל ופוסל היא אינה מבטלת כי מדרך העברתו של השופר היא — י"ל שגם לענין השפעה על הקול אין היא פוסלת, כי היא נחשבת לעצם מעצמיו של השופר, ולעיל פסקה כ' הוסבר שאולי 'שופר' האמור בתורה פירושו לכתחילה קרן שיש לה גלד חיצון וזכרות שעשה בה חלל בין ע"י הוצאת הזכרות ובין ע"י קריחה בזכרות, והנשאר הוא השופר האמור בתורה, ואין כאן דבר חוצץ כלל (משא"כ במוציא את הזכרות וקודחה שפסול, כי 'שופר' הוא דוקא עם השפופרת החלולה). אך מדברי שאר הראשונים, שהבינו בגמ' : קמ"ל שכל מין במינו אינו חוצץ — לא משמע כן, כי לפי הנ"ל באמת יש טעם מיוחד להכשר קדחו בזכרותו שאינו קיים בסתם מין במינו, וסתם מב"מ המשנה את הקול פסול.

ולו היינו אומרים שלשיטת הריצ"ג והרי"ף וסיעתם הכלל של מין במינו אינו חוצץ פירושו תמיד שהחוצץ בטל אל הנחצץ והופך להיות לחלק ממנו — היה הקושי מיושב

גם לשיטתם, כי א"כ אין כאן בכלל דבר אחר חוץ מהשופר, אך לעיל סוף פסקה ט'
 ראינו שמדברי הריטב"א יש ללמוד שלדעתו חציצה בין פי התוקע לשופר פוסלת אף
 כשהיא מין במינו, ובפסקה י"א רצינו להבין כך גם את שיטת הרא"ש והרמב"ם, ובפסקה
 ה' הוסברה שיטה זו בשם האבני נזר בכך שמין במינו אינו חוצץ פירושו שהוא חשוב
 כמטול, ולא שהוא הופך להיות חלק מן הנחצץ, ומשום כך בשופר שדרושה נגיעת הפה
 בשופר אף מב"מ פוסל, ע"ש. וא"כ לפי"ז עדיין קשה מדוע לא נפסל במקרה שהחציצה
 משפיעה על הקול, ואולי היה פשוט לראשונים הג"ל שבקדחו בזכרותו אין דרכה של
 הזכרות להשפיע על הקול, וצ"ע.

האליה רבה (תקפ"ו, ס"ק כ"ד) כתב בשם ספר "אמרכל"¹⁰ שההכשר בקדחו בזכרותו
 אמור רק במקרה שלא הוציא את הזכרות מעולם, אבל אם הוציאה וחזר והכניסה פסול.
 וכ"פ המ"ב ס"ק ס"ו. והא"ר מציין לס"ק כ"ז שם הביא את דברי הכלבו הג"ל (והמ"ב
 מביאם בשעה"צ אות קט"ו) שההבדל בין קדחו בזכרותו לנתן שופר בתוך שופר הוא
 שבאתרוני יש רווח בין השופרות ובראשון לא. ונראה שהא"ר הבין שטעם דינו של
 האמרכל הוא שאתר שהוציאו את הזכרות שוב א"א להכניסה בדיוק למקומה הראשון,
 ובהכרח יהיה רווח בינה לבין השופר (לפי האופן השני הג"ל להבנת דברי הכלבו גם אם
 נופת רק בזכרות יהיה פסול, שהרי א"א לומר כאן מין במינו אינו חוצץ, כנ"ל [וזהו
 דוגמא של מכניס שופר פסול לתוך שופר כשר שבה אמרנו לעיל שיש נפ"מ בין שתי
 הדרכים להבנת דברי הכלבו], ולפי האופן הראשון צ"ל שהפסול הוא משום שבדרך
 כלל במחזיר את הזכרות המציאות היא שנופח לתוך שניהם).

אך יש להבין את דינו של האמרכל גם באופן אחר, ולא נצטרך לומר שא"א להחזיר
 את הזכרות למקומה המדויק. י"ל שהאמרכל סובר כראב"ד שסתם מין במינו חוצץ בין
 אויר התקיעה לדפנות, משום ביטול החלל, וקדחו בזכרותו דין מיוחד יש לו, שכיון
 שגידול השופר הוא עם הזכרות ה"ז נחשב לדרך העברתו הטבעית. במה דברים אמורים
 — כשהזכרות מדובקת עם השופר כדרך גידולה, אבל במוציא את הזכרות וחוזר
 ומכניסה שוב אין זה נחשב לדרך העברתו הטבעית, אלא הריהי ככל מין במינו המוכנס
 לשופר שהוא מבטל את החלל.¹¹

כנ. מין במינו המשפיע על הקול. השפעת הכביבה על הקול.

לפי היסוד הג"ל, שבמקום שיש השפעה על הקול אין מועיל הכלל של מין במינו אינו
 חוצץ, היה נראה ליישב באופן אחר את השאלה היסודית שדגנו בה לשיטת הריצ"ג והרי"ף
 והרא"ש וסיעתם, והיא: מדוע בנתן שופר בתוך שופר נפח בשניהם אין אנו מכשירים
 משום מב"מ אינו חוצץ (ויהיה זה כאילו תקע רק בחיצון). כי י"ל שהברייתא פוסלת נתן
 שופר בתוך שופר רק כאשר הפנימי משנה את קול החיצון, שבוהו אין אומרים מב"מ

10) ספר פסקים מתקופת הראשונים, ע' שם הגדולים להחיד"א (מערכת ספרים) בערכו.
 11) ולעיל (בתחילת עמ' 105) הועלתה האפשרות שגם לשיטת שאר הראשונים שאין דין של
 ביטול החלל הטעם שקדחו בזכרותו אינו פוסל משום שופר וד"א הוא מפני שזהו דרך
 גידולו. ולפי"ז יש להבין ג"כ שאם הוציאו והחזירו אין זה נחשב יותר לגידולו ופסול
 משום שופר וד"א, וכמו שופר שנשברה ממנו חוליה וחזר ודיבקה שפסול משום ב' שופרות
 כנ"ל פסקה ט'. ולפי האמור לעיל בהערה 7 י"ל עוד שבהוציאו וחזר והכניסו ניכר ונודע
 שיש כאן שני חלקים ופסול מדרבנן כמו בקרן של פרה, ע"ש.

אינו חוצץ ויש כאן איפוא קול שני שופרות, אבל במקרה שחקול הנשמע הוא כקול החיצון לבדו והפנימי אינו משפיע על איכות הקול — באמת כשר, משום שמב"מ אינו חוצץ וה"ז כתקיעה רגילה בחיצון בלבד.

אך הנה לעיל פסקה י"ט כתבנו בשם הרא"ש והר"ן ש"אם קול פנימי שמע יצא" האמור בברייתא פירושו: אם עבר אויר התקיעה רק בתוך הפנימי, כגון שפיו היה בולט ונפח רק בו; ו"אם קול חיצון שמע לא יצא" פירושו: אם גם קול חיצון שמע, כלומר אם אויר התקיעה עבר בתוך שניהם (ולראב"ד ולרמב"ן פירושו: אם קול חיצון מ"מ שמע, בין שנפח בשניהם ובין שנפח רק בחיצון כלומר בין פנימי לחיצון). וא"כ לכאורה הכל תלוי במעבר האויר, ולא באיכות הצליל הנשמע, בניגוד למה שרצינו לומר לעיל.

אמנם הרא"ש כתב שם עוד שאם קול פנימי שמע יצא היינו דוקא כשלא נשתנה קול הפנימי מחמת היותו נתון בתוך החיצון, אבל אם ה"ציפוי" של החיצון משנה את קול הפנימי — אע"פ שנפח רק בפנימי — פסול, כי הרי זה קול שני שופרות (כמו בציפהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו שפסול משום קול שופר וד"א), "והיינו בכלל אם קול חיצון שמע". הרי שלדעת הרא"ש "אם קול חיצון שמע" פירושו: אם נתערב כאן גם קול החיצון, בין ע"י כך שהאויר עבר גם בתוכו, כלומר שנפח בשניהם, ובין ע"י שהחיצון השפיע מבחוץ. ולפי"ז יש לכאורה להבין כנ"ל, שהכל תלוי בהשפעה על איכות הקול, ו"אם קול פנימי שמע" היינו ששמע גם את קול החיצון, כלומר קול מעורב משניהם שאינו דומה לא לקול הפנימי ולא לקול החיצון (וואת בין אם נפח בשניהם ובין אם נפח רק בפנימי), אבל אם נפח בשניהם ושמע קול כקול החיצון לבדו באמת יצא משום שמב"מ אינו חוצץ.

אולם נראה שפירוש זה לשיטת הרא"ש נסתר מתחילת דבריו, שכן הוא מסביר שם ש"אם קול חיצון שמע לא יצא פי' אף קול החיצון ראוי אפשר לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי", ואם המקרה של גופח בשניהם ושומע קול כקולו של החיצון נחשב למקרה של שומע קול חיצון בלבד ויוצאים בו — א"כ מדוע כתב הרא"ש שאי אפשר לשמוע קול חיצון בלא קול פנימי. ודוחק גדול לומר שלדעת הרא"ש בכל מקרה של נפיחה לתוך שניהם מוכרח קול החיצון להשתנות מחמת הפנימי? (ועוד, מה במקרה של שני שופרות שקולותיהם שווים? אך זאת יש לדחות שמהלשון "אם קול פנימי... אם קול חיצון...". לומד הרא"ש שמדובר דוקא בשופרות שקולותיהם שונים).

ולכן נראה שפירוש הברייתא לפי הרא"ש הוא: אם קול פנימי לבדו שמע — היינו שהאויר היוצר את התקיעה עבר רק בתוך הפנימי וגם הקול הנשמע קולו הוא — יצא, ואם קול חיצון שמע — ששמע גם את קול החיצון, דהיינו שהאויר היוצר את התקיעה עבר גם דרך החיצון³, או שציפוי החיצון שינה את קול הפנימי — לא יצא. ועל זה כתב הרא"ש שא"א לשמוע קול חיצון בלבד כי א"א לגפוח רק בחיצון ולא בפנימי (וע' לעיל

(1) ועוד, שלפי"ז יוצא ש"אם קול פנימי שמע" צריך לכלול גם מקרה שנפח בשניהם ושמע את קולו של הפנימי, אך קשה: א. מדוע יוצאים באופן כזה; ודוחק לומר שגם לגבי החיצון ביחס לפנימי אומרים מ"ן במינו אינו חוצץ. ב. מדוע צריך הרא"ש להעמיד בשפי הפנימי בולט.

(2) אמנם לו היינו אומרים כן היה אפשר לתרץ כך גם את הקושי שבהערה 1 ולומר שבנופח בשניהם וראי משתנה קול הפנימי מחמת החיצון.

(3) והשתחף ביצירת הקול, ואע"פ שאין אנו מבחינים בקולו חוששים שהוא יוצר קול הנבלע בקול הפנימי, כנ"ל פסקה י"ט.

פסקה י"ט מדוע אין הרא"ש רוצה לעסוק במקרה הלא-רגיל של מצמצם שפתיו בין הפנימי לחיצון שעליו מדבר הריטב"א).

ולעיל פסקה י"ט הזכרנו שהריטב"א בותן שתי דוגמאות לאם קול חיצון שמע: כשנופח בשניהם והאזיר עובר בתוך הפנימי ובין הפנימי לחיצון, או כשהחיצון בולט מהפנימי לאחד הצדדים שאז האזיר עובר בשני השופרות בזה אחר זה. ולכאורה נראה ברור שבדוגמא השניה אין הדבר תלוי בקול הנשמע, כי בכל מקרה יש לפסול משום שני שופרות, כמו בהוסיף עליו כ"ש שפסול אף אם לא נשתנה קולו (לגבי מוסיף כ"ש הריטב"א כתב כך בפירושו [כ"ז: ד"ה דרך], וע' להלן הערה 4), ומשמע איפוא שה"ה לדוגמא הראשונה שאין הדבר תלוי באיכות הקול הנשמע.

הרא"ש נוקט איפוא שאם נפח רק בפנימי אך מציאות החיצון השפיעה על הקול ה"ז פסול משום קול שני שופרות, כמו בציפהו מבחוץ וגשתנה קולו. אבל רבנו ירוחם כתב שיש מכשירים בזה, וסוברים שאינו דומה לציפהו זה, כי שם הציפוי מחובר לגוף השופר (בדבק או במסמרים קטנים) ואילו כאן השופרות נתונים זה בתוך זה אך אינם מחוברים. וכך כתב המאירי, שאם קול פנימי שמע יצא אע"פ שנשתנה קולו בגלל הימצאותו בתוך החיצון. ונראה להסביר דעה זו בכך שהשפעת השופר החיצון על הקול הריחי כהשפעה של הסביבה שמחוץ לכלי שתוקעים בו, כמו למשל בתוקע לתוך בור או חבית, או התוקע בסמוך לקיר של מתכת, שהקול הנשמע עלול להיות שונה מזה שהיה נשמע במקום פתוח, ואעפ"כ כשר, כי אין זו תקיעה היוצאת משופר וד"א. ולדעה זו גם כשהשופר נתון בתוך שופר אחר כל זמן שאינו מחובר בו הרי הוא כנתון בבור, ואין התקיעה מתייחסת אל השופר החיצון כלל אלא הרי זו תקיעה בשופר אחד שהסביבה שבה הוא נתון משפיעה על קולו. ולדעת הרא"ש אין הבדל בין חיבור בדבק לנגיעה גרידא, ואף בנותן שופר בתוך שופר מתייחסת התקיעה גם אל החיצון במקרה שהוא משפיע על הקול [ויש להסתפק אם נגיעת השופרות זה בזה היא הקובעת, או שגם אילו היה אדם מתזיק בידו שופר בתוך שופר באופן שאינם נוגעים זה בזה כלל היה הרא"ש פוסל].

הריטב"א כתב: "אם קול פנימי לבדו שמע יצא... ואפשר שאין החיצון פוסל בו מפני שמשנה קולו כיון שעומד בפני עצמו שאינו מסייע לערב כח בקול כעין ציפוי". ונראה שכוונתו כשיטת המכשירים, וכחסבר הנ"ל שהחיצון העומד בפני עצמו ואינו מחובר לפנימי אינו נחשב למסייע לתקיעה כמו שנחשב ציפוי המחובר בו (אף שהלשון "שאינו מסייע לערב כח בקול" קשה קצת לפי"ו. אך אולי כוונת הריטב"א שכיון שאינו מחובר אינו יכול לתרום משהו לקול, אלא רק לעמם את קול הפנימי, ומשום כך אין זה קול שני שופרות, וכעין מה שכתב בענין שומע קול חיצון לבדו כנ"ל פסקה כ"ב, אבל אם היה החיצון יכול לתרום לקול היה פוסל אף שאינו מחובר). ומובן שאין זה עומד בניגוד למ"ש הריטב"א שאם השופר החיצון בולט מהפנימי פסול משום שומע קול שניהם, כי שם אין מדובר על השפעה מבחוץ, אלא אזיר התקיעה עובר שם בנגיעה דרך הפנימי ואה"כ דרך החיצון (או להפך) והרי זו ממש תקיעה היוצאת משני שופרות כמו בהוסיף עליו כ"ש.

והנה לעיל פסקה י' למדנו מדברי הריטב"א שלדעתו אם אדם אוהז בידו חוליה נפרדת מהשופר ומצמידה בשעת התקיעה אל קצה השופר כך שאזיר התקיעה עובר גם בה — ה"ז פסול משום מוסיף כ"ש, ע"ש. וזה מתאים עם שיטת הריטב"א בענינו, שמעבר האזיר דרך השופר החיצון הבולט מאחד הצדדים פוסל משום ב' שופרות אע"פ

שהשופרות אינם מחוברים זל"ז, אך לעיל שם נתבאר כי לפי הבנה אחת בשיטת הרמב"ן, המצמיד חוליה נפרדת לשופר מבלי להדביקה — לא פסל, אפילו השפיעה החוליה על הקול. והסברנו את הדבר בכך שלדעת הרמב"ן פסול ב' שופרות נהג רק במקרה שהשופרות מחוברים זל"ז, או במקרה שאויר התקיעה עובר מלכתחילה בשניהם כאחד כמו בנתן שופר בתוך שופר ונפח בשניהם, אבל במקרה שהאויר עובר קודם בכלי אחד ואח"כ בכלי אחר שאינו מחובר בו אין כאן פסול ב' שופרות, כי התקיעה נחשבת לגמורה משעבר האויר את הכלי הראשון, ובמה שקורה אח"כ לא איכפת לנו. ולפי הנ"ל יש להבין שגם אם הכלי השני משפיע על הקול אין בכך כלום, כי זו נחשבת להשפעה של הספיכה שבה היתה התקיעה על הקול, ולא להשפעת דבר אחר שהתקיעה היתה גם בו, והשפעת סביבה אינה פוסלת. ולפי"ז צ"ל שלדעת הרמב"ן — בניגוד לריטב"א — "אם קול חיצון שמע" אינו כולל את המקרה שבו אויר התקיעה אינו עובר בין הפנימי לחיצון אלא שהחיצון בולט מהצד הרחב (או שבולט מהצד הצר ויש בבליטה שיעור), כי בזה אין לפסול משום שני שופרות כיון שהתקיעה נחשבת לגמורה עם המעבר בשופר

(4) לכאורה יש להסתפק האם הריטב"א פוסל גם בבליטה של החיצון שאינה משנה את קול הפנימי, וכן בחוליה נפרדת המוצמדת לשופר ואינה משנה את הקול, או שרק בנשתנה הקול הוא פוסל באלה (ונראה שיש נפ"מ מעשית משאלה זו, כי מסתבר שלגבי בליטה או חוליה קטנה אם לא יישמע שינוי בקול לא נצטרך לחשוש שמא בכל זאת מייצרת גם הבליטה קול הנבלע בקול השופר כמו שאנו אומרים לגבי נתן שופר בתוך שופר ונפח בשניהם כנ"ל בהערה הקודמת). והנה לגבי מוסיף כ"ש כתב הריטב"א בפירושו (כ"ז: ד"ה דרך) שהוא פסול אף אם לא נשתנה הקול מחמת התוספת, והטעם הוא שגם מעבר האויר גרידא בשני שופרות פוסל (כנ"ל פסקה א'). אך יתכן שלגבי בליטת החיצון או חוליה נפרדת שאינן מחוברות ממש לשופר טובר הריטב"א שמעבר האויר בהן אינו פוסל, מפני שאינן חלק מהכלי שתוקעים בו, ורק אם הן משפיעות על הקול פוסל מפני שמ"מ הקול הנשמע קול שופר זד"א הוא. והנה לפי ההבנה הראשונה הנ"ל בפנים בדברי הריטב"א — השפעה על הקול שאינה באה מחמת גוף המחובר לשופר ממש אינה פוסלת, ולפי"ז ברור שאם מעבר האויר גרידא בבליטה או בחוליה נפרדת אינו פוסל מפני שאינן מחוברות לשופר — גם במקרה שהן משפיעות על הקול אין להן לפסול. אבל לאפשרות השנייה הנ"ל שכשהגוף הנוסף תורם ממש לקול הריהו פוסל אפילו אם אינו מחובר לשופר יתכן לומר שרק בליטה או חוליה המשפיעות על הקול פוסלות. והנה את דעת הריטב"א בענין חוליה נפרדת למדנו לעיל פסקה י' מדבריו בענין נסדק לרחבו. הריטב"א כותב שם שאם נסדק רוב רחבו הריהו כניטל א"כ החלק הקטן צריך היה לפסול "משום הוסיף עליו כ"ש". ומשמע מלשון זו שדין חוליה החשובה כמנותקת כדיון מוסיף כ"ש, דהיינו שגם אם לא נשתנה הקול מחמתה פסול. אמנם לפי סברת הטורי אבן הגזרת לעיל פסקה י"ט הערה 6 שבמקום שאי אפשר לתקוע אלא דרך שני השופרות ה"ז פסול, אך במקום שאפשר לתקוע רק באחד כשר — יש לדחות שבנסדק רוב רחבו אפילו אם הוא חשוב כניטול מ"מ במציאות א"א לתקוע אלא דרך שני השופרות, שהרי החוליה עדין מחוברת במיעוט, ומשום כך פסול משום מוסיף כ"ש, אבל בחוליה נפרדת לגמרי שאדם מצמידה בידו, או בנתן שופר בתוך שופר והחיצון בולט, שאפשר לתקוע רק באחד — שהרי אפשר להוציא את הפנימי ולתקוע רק בו — כשר אם לא נשתנה קולו. ואולי י"ל עוד שבחוליה נפרדת לגמרי אפילו נשתנה הקול מחמתה כשר, כי אפשר בלעדיה, והשפעת גוף שאפשר בלעדיה נחשבת להשפעה סביבתית שאינה פוסלת, ובנותן שופר בתוך שופר נחשב שא"א לתקוע רק בפנימי (מפני שטורה להוציאו מתוך החיצון משא"כ במצמיד בידו חוליה), ואם החיצון בולט פסול אפילו לא נשתנה הקול מחמתו, כמו בנסדק רוב רחבו.

אך בפשטות נראה שבכל מקרה שאויר התקיעה עובר גם בחוליה נוספת — בין בבליטת החיצון ובין בחוליה נפרדת — פוסל הריטב"א אפילו לא נשתנה הקול, כמו במוסיף כ"ש. וכן מוכח בש"ע תקפ"ו, כ' (להלן פסקה כ"ד) שפוסל בכל מקרה של בליטת החיצון. אפילו משהו, אף שבזה ודאי שאין הבליטה משפיעה על הקול.

הראשון. אלא הפסול הוא במקרה שאויר התקיעה עובר גם בין השופר הפנימי לחיצון. [ויש להבין כי במקרה שהאויר אמנם עובר רק בפנימי אבל מציאות החיצון משפיעה על הקול יכול הרמב"ן להודות לרא"ש שפסול כמו בציפהו זהב מבחוץ, והתקיעה מתייחסת גם לשופר החיצון כיון שהוא משפיע על הקול, ורק במקרה שהשפעה על הקול מתחילה רק אחרי שהתקיעה כבר נגמרה, דהיינו אחרי שהאויר כבר עבר בשופר אחד ללא השפעה על הקול — כמו במצמיד חוליה אל קצה השופר — רק בזה מכשיר הרמב"ן. ודוק, ואפשר עוד שהרמב"ן מודה לריטב"א שבמקרה שהחיצון בולט פסול משום שגוי שופרות, כי יש לחלק בין המצמיד חוליה בידו שיש מ"מ סדק בין השופר לחוליה — ואף אם אין האויר יוצא משם מ"מ אין זו רציפות אחת והתקיעה נחשבת לגמורה משעבר האויר את הכלי הראשון — לבין נתן שופר בתוך שופר שבו בליטת החיצון רצופה ממש לפנימי ואין ביניהן שום רווח או סדק, ולכן התקיעה אינה נחשבת לגמורה עד שיוצא האויר גם מהחיצון וכמו במחבר חוליה לשופר בדבק, וצ"ע].

לפי הסברה הנ"ל בדבר השפעת הסביבה על הקול נוכל להבין עתה גקודה שהשארנו בצ"ע לעיל פסקה ה'. ראינו שם שלדעת הראב"ד תוספת כ"ש על שופר שיש בו שיעור אינה פוסלת, ונימקנו את הדבר בכך שלדעת הראב"ד התקיעה נחשבת לגמורה משעבר האויר דרך שיעור שופר, והתוספת שאחר שיעור שוב אינה מעלה ולא מורידה. ושם הסתפקנו מה תהיה דעת הראב"ד במקרה שהתוספת משפיעה על הקול, האם גם בזה נוכל לומר שאין אנו מתחשבים בתוספת, או ששם א"א להתעלם ממנה, שהרי הקול הנשמע על כרחו קול שופר וד"א הוא. והנה בסוגית ניקב וסתמו פסקה י"ח נתבאר שמדברי בעל העיטור יש ללמוד כי הוא מחזיק בשיטת הראב"ד ומכשיר אף במקרה שתוספת משפיעה על הקול, וכך הבינו את שיטת העיטור כמה אחרונים, ע"ש. ולעיל פסקה ט' הוכח שהכס"מ והפר"ח הבינו כך את שיטת הראב"ד עצמו. ולפי הנ"ל יש להסביר שהטעם שהשפעת החלק שאחר שיעור שופר אינה פוסלת הוא שמכיון שהתקיעה נחשבת כגמורה משעבר האויר בשיעור שופר הרי שהשפעת החלק הנוסף הריהי כהשפעה של הסביבה על הקול, וזו אינה פוסלת, כי אין היא כהשפעת דבר אחר שהתקיעה היתה גם בו על הקול.

כד. פירוש הברייתא לפי השיטות השונות. הבנת התשב"ץ בדברי הרמב"ן. פסק השי"ע.

אמרנו לעיל שפירוש הברייתא לפי הרא"ש כך הוא: אם קול פנימי שמע — ר"ל שהאויר עבר רק בפנימי ורק קולו נשמע — יצא, ואם קול חיצון שמע — ר"ל ששמע גם את קול החיצון, בין ע"י מעבר אויר התקיעה גם בין הפנימי לחיצון ובין ע"י שינוי קול הפנימי מבחוץ — לא יצא. ולשיטת הריטב"א וסיעתו לפיה השפעת החיצון על קול הפנימי אינה פוסלת יש להבין שהברייתא מתייחסת רק למעבר האויר היוצר את התקיעה, וזהו פירושה: אם קול פנימי שמע — דהיינו שהאויר עבר רק בפנימי — יצא (אפילו משפיע החיצון על איכות הקול), ואם קול חיצון שמע — דהיינו שאויר התקיעה עבר בנגיעה גם דרך החיצון — לא יצא.

ולשיטת הראב"ד והרמב"ן לפיה שמיעת קול חיצון לבדו פסולה: אם הם סובריט כרא"ש שהשפעת החיצון על איכות הקול במקרה שהאויר עובר רק בפנימי פוסלת — הרי שכך הוא פירוש הברייתא לשיטתם: אם קול פנימי לבדו שמע, דהיינו שהאויר עבר רק בפנימי וגם קולו לא הושפע מהחיצון — יצא, ואם נשמע קול החיצון באיזו צורה

שהיא — בין לבדו ובין עם הפנימי בין ע"י מעבר האויר ובין בהשפעה על הקול (כלומר בכל אחד מארבעת המקרים הנבאים: האויר עבר גם בין הפנימי לחיצון, האויר עבר רק בין הפנימי לחיצון, האויר עבר רק בפנימי אך גשמע קול כקול החיצון) — לא יצא. ואם הראב"ד והרמב"ן סוברים כריטב"א וסיעתו המכשירים בהשפעת החיצון על קול הפנימי — הרי שפרוש הברייתא לשיטתם כך הוא: אם קול פנימי שמע, דהיינו שעבר האויר רק דרך הפנימי, יצא, ואם עבר האויר גם דרך החיצון — או רק בו — לא יצא.

והנה התשב"ץ² תמה על מ"ש הרמב"ן שהשומע קול היצון לבדו לא יצא, איך יתכן ששמע קול היצון לבדו, והרי אפילו אם החיצון בולט מהפנימי משני הצדדים על כל פנים עובר האויר גם בפנימי. ונראה שלא ראה את דברי הריטב"א שהעמיד זאת במצמצם שפתיו אל בין הפנימי לחיצון. והתשב"ץ מסיק שכוונת הרמב"ן במלים "קול היצון לבדו שמע" למקרה שהאויר אמנם עבר בשניהם, אך הקול הנשמע היה כקולו של החיצון (מדובר במקרה של שופרות בעלי קולות שונים). ו"אם קול פנימי שמע" פירושו שהאויר עבר רק בפנימי, כגון שהיה פיו בולט וקולו לא הושפע ע"י החיצון, כראש"ש. באשר לסיבת הפסול בשומע קול היצון בלבד כתב התשב"ץ שהוא משום שהפנימי חוצץ, אף שהוא מין במינו ואע"פ שלא שינה את קול החיצון (והטעם הוא משום ביטול חלל החיצון ע"י הפנימי, או משום חציצה בין אויר התקיעה לדפנות החיצון, ע' לעיל פסקה כ"א הערה 5, או משום שני שופרות וכהסבר הא"ה והכלבו הנ"ל פסקה כ"ב [או כהסבר הנזכר לעיל בראש עמ' 105]), ולא כהו"א שהועלתה בפסקה הקודמת שתלוי בשינוי קול החיצון)³.

והנה לעיל פסקה י"ט הוסבר שבמקרה שאויר התקיעה עובר גם בין הפנימי לחיצון י"ט לנו לפסול אפילו היה הקול דומה לקול הפנימי, כי יתכן שהרוח שבין הפנימי לחיצון מייצר אף הוא קול הנבלע בקול הפנימי ומתמזג עמו, והרי כאן קול שני שופרות. וע"ש הערה 5 שנראה שהדבר אמור אף במקרה שהשופרות הם בעלי קולות שונים כ"א בפני עצמו, ע"ש הטעם. אך לפמ"ש התשב"ץ יתכן שהוא מבין ש"אם קול פנימי שמע" מתייחס רק לקול הנשמע, דהיינו ששמע קול כקולו של הפנימי, ואף אם עבר האויר גם בין הפנימי לחיצון כשר, כי מניחים שהחיצון אינו מייצר שום קול כיון שקולו כשהוא בפני"ע שונה מקול הפנימי ועכשיו אין קולו מורגש. וכך דומה "אם קול פנימי שמע" ל"אם קול היצון שמע", שגם שם הכוונה ששמע קול כקול החיצון אע"פ שהאויר עובר גם בפנימי (ומ"מ במקרה שהשופרות קולותיהם שווים כשהם בפני עצמם ודאי שהתשב"ץ יודה שאם עבר האויר בשניהם פסול, אך הברייתא מדברת בשופרות שקולותיהם שונים). ומה שנקט התשב"ץ שפי הפנימי בולט — לדבר בהווה גקט כן, כי בדרך כלל כשאינו בולט והאויר עובר בשניהם משפיע החיצון על הקול. אך יתכן גם שהתשב"ץ מודה שפירוש הברייתא הוא כמו שכתבנו לעיל לשיטת הרמב"ן במידה שהוא סובר כראש"ש, דהיינו שאם קול היצון שמע מתייחס גם למעבר האויר וכולל כל מקרה שהאויר עובר גם בחיצון או שהחיצון משפיע על הקול, ואם קול פנימי שמע היינו שהאויר עבר רק בפנימי וגם הקול הנשמע היה כקול הפנימי (ומשום כך היה על התשב"ץ לומר שפי הפנימי בולט). ומ"ש התשב"ץ שאם קול היצון בלבד שמע פירושו שהקול היה קולו של היצון — אין זה אלא הסבר לרמב"ן

(1) במקרה שקולותיהם שונים.

(2) ח"ג סי' ש"ו, וכן בתירושו.

(3) מהפרי"ח (תקפ"ו, כ') משמע שהבין את רש"י כתשב"ץ, ע' לעיל פסקה י"ט והערה 6 שם.

המדבר על שמע קול חיצון בלבד, שלדעת התשב"ץ ודאי הכוונה למקרה שהקול הנשמע היה קול החיצון אע"פ שהאזיר עבר גם בפנימי, כי אין לדעתו אפשרות אחרת. אבל אה"י שהרמב"ן, הסובר שגם השומע קול שניהם לא יצא, מודה שפירוש הברייתא הוא כמ"ש לעיל, שבכל מקרה של השתתפות החיצון — בין במעבר האזיר ובין בהשפעה על הקול — לא יצא.

[לפי האפשרות הראשונה הנ"ל שהתשב"ץ הבין כי הברייתא מתייחסת רק לקול הנשמע — נמצא שיש שלש הבנות ברייתא: לדעת הריטב"א מתייחסת הברייתא באמרה "אם קול פנימי... אם קול חיצון..." רק למעבר האזיר, כנ"ל בתחילת הפסקה, לדעת התשב"ץ רק לקול הנשמע, ולדעת הרא"ש לשניהם, כנ"ל שם].⁴

לשון הש"ע (תקפ"ו, כ'): "נתן שופר לתוך שופר אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדין ונתן הפנימי בפיו ותקע בו כשר והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון ואם לאו פסול". והרמ"א הגיה: "ול"י נראה דאפילו אינו בולט בצד הרחב רק שזה לחיצון הואיל ובולט לצד הפה ותוקע בפנימי יצא כן נראה לי וכ"מ מלשון הרא"ש". וכך כתבו בב"י ובדרכי משה, ע"ש. וכתבו הפר"ח (שם) והט"ז (ס"ק י"ט) שאין כאן מחלוקת עקרונית בפסולי שופר, והב"י אינו מתכוון לומר שבשניים בדיוק מהצד הרחב פסול, אלא שלדעתו אם הם נראים שווים יש לפסול, כי א"א לצמצם ושמא החיצון בולט קצת ופסול משום שני שופרות, ולפיכך הוא מצריך שהפנימי יבלט. ומ"מ שיטת הש"ע היא כרא"ש וכטור שלהכשיר יש צורך בשני תנאים: שהאזיר יעבר רק בפנימי ושרק קולו ישמע. והנה הרא"ש והטור כתבו שא"א שישמע אדם רק את קול החיצון, ולעיל פסקה י"ט נסתפקו בכוונתם בזה, ומ"מ ראינו שהראב"ד והרמב"ן פוסלים בשומע קול חיצון בלבד והריטב"א מכשיר, ובפשטות רצינו לומר שכוונת הראב"ד והרמב"ן למקרה שמצייר הריטב"א, דהיינו לנופה בין הפנימי לחיצון. וא"כ ודאי שיש לפסוק כמותם שפסול. וגם אם נבין כתשב"ץ שכוונת הראב"ד והרמב"ן לנופה בשניהם ושומע קול חיצון — מ"מ לפי הטעם של ביטול החלל שכתב הראב"ד יש לפסול גם במקרה של גופה בין פנימי

(4) הסימנים ש"הש"ו בתשב"ץ הם ויכוח בין הריב"ש לרשב"ץ בעניני תרי קלי לא משתמע. במכתבו לרשב"ץ מביא הריב"ש את דברי הרמב"ן בדרשה (עמ' ל"ג) שכתב שיש שרצו להכשיר בנתן שופר בתוך שופר ושמע קול שניהם מפני שבשופר תרי קלי משתמע, והרמב"ן דוחה שכיון שתרי קלי משתמע בשופר רק כשהם מתרי גברי (ע' סוגית ט' בנ"א כאחד פסקה ד') — אין יוצאים בשומע קול שניהם, כי תולכים אחר התוקע שהוא אחד ולא אחר השופרות שהם שנים. [הרמב"ן מוסיף שם: "ויש קצת ראייה מציפהו זהב מבחוץ ונשתנה קולו מכמות שהיה דהא שמע תרויהו וכתרי קלי גינהו וצ"ע". ונראה שמ"ש "וצ"ע" הוא משום שבציפהו הקול יוצא מכלי אחד, משא"כ בשומע קול שניהם שאזיר התקיעה יוצא גם מבין שני השופרות, ואפשר לומר ששני שופרות הם כתרי גברי, ורק בכעין זכור ושומר שיוצאים כביכול ממש ממקום אחד לא משתמע]. והריב"ש כתב שבתוקע בשני שופרות בשתי זויות פ"ו אפשר שיש להכשיר, ודעתו היא איפוא ששני שופרות נפרדים הם אולי כתרי גברי כי הקול יוצא משני מקומות, ואין זה כזכור ושומר שהם כביכול ממקום אחד ממש. ויהא שגם הרמב"ן מודה בזה, ודוקא בשופר בתוך שופר הוא פסול משום חד גבירא, שזה כיוצא ממקום אחד ממש. אך הרשב"ץ חולק ופוסל גם בשני שופרות בשתי זויות הפה, וכ"ד הרי"ד בתוספתיו ובפסקיו, וכך פסק המ"ב ס"ק פ"א (ויש להתפלא קצת שהמ"ב כתב זאת מדעתו — ע' בלשונו — מבלי לציין לרי"ד או לתשב"ץ). [בהשגת הריב"ש על דברי הרמב"ן שם סי' ש"ה, ובקושיות הרשב"ץ על הריב"ש ס"ס ש"ה וס"ס ש"ו — ישנן נקודות שאינן מובנות לי, וצ"ע בכוונתם].

לחיצון. ולעיל פסקה כ"א ראינו שאולי מחלוקת האחרונים היא אם פסול ביטול החלל כשיטת הראב"ד מתקבל להלכה. ומ"מ בענין נופח בין פנימי לחיצון הערוך השלחן (תקפ"ו, ל"א) פסק בפירוש שלא יצא, וכן השפת אמת (כ"ז: ד"ה בגמ' הניח) נוטה להחמיר בזה, וכך משמע בפשטות גם מסתימת הש"ע.

יש להסתפק מה הדין במקרה שפיות החיצון והפנימי שוים בצד הצר והתוקע מצמצם את שפתיו אל הפנימי ותוקע רק בו. כי לכאורה צריך להיות כשר, ואפשר להבין שמ"ש הש"ע והרמ"א שצריך הפנימי לבלוט היינו שכך יוצא י"ח בקלות ואינו צריך לדחוק עצמו לצמצם שפתיו, אבל אה"ג שאם הפיות שוים ומצמצם שפתיו היטב ג"כ יוצא. אך מלשון הטור "ואם אינו בולט אז אי אפשר שישמע אלא קול שניהם ולא יצא" משמע שאף אם מצמצם שפתיו מ"מ חוששים שמא קצת אויר עובר בכ"ו בין הפנימי לחיצון ויוצר קול, וכעין שרצינו לומר לעיל פסקה י"ט לגבי דעת הרא"ש והטור בענין שמיעת קול חיצון לבדו, ע"ש. וכ"מ בערוך השלחן (תקפ"ו, ל"א) שכתב שאם הפנימי אינו עודף על החיצון בצד הקצר "יש לחוש שהקול יוצא משניהם ופסול"⁵. וכ"מ בפשטות גם מסתימת המ"ב ס"ק פ"א, ע"ש.

5) אך יתכן שכוונתו שאם נופח להדיא בשניהם יש לחוש שגם החיצון משתתף ביצירת הקול אע"פ שאין אנו שומעים קול שונה מקולו הרגיל של הפנימי, כנ"ל פסקה י"ט.